FRAGMENTEN

UIT

DE REIZEN EN ONDERZOEKINGEN IN SUMATRA,

GEDAAN OP LAST DER NEDERLANDSCH-INDISCHE REGERING,

IN DE JAREN 1833 TOT 1838,

DOOR

D^r. S. MÜLLER EN D^r. L. HORNER,

LEDEN DER NATUURKUNDIGE COMMISSIE IN NEDERLANDSCH INDIË,

EN BEWERKT DOOR EERSTGENOEMDE.

(*Vervolg van* Deel III, bladz. 72.)

IV.

HET KUSTLAND BIJ PADANG.

Wij beginnen de beschrijving onzer reizen en onderzoekingen in Sumatra met eene schildering der naaste omstreken van Padang, als het punt, van waar wij onze nasporingen op dit eiland hebben begonnen en geëindigd.

Wanneer men op de reede van Padang, digt onder den oostelijken wal van het eilandje Pisang-gĕdang, in 6 of 7 vademen diepte, ten anker is gekomen, wordt men verrast door de bekoorlijkheid van het landschap, dat van alle zijden den blik tot zich trekt en boeit. Ginds en her liggen talrijke kleine eilandjes verspreid, waarvan sommige laag en vlak en geheel met kokospalmen bewassen, andere min of meer hoog en bergachtig zijn, gelijk de naburige kust zelve. Deze is buitengewoon schilderachtig. De onderscheidene baaijen en inhammen, die zij bevat; de donkergroene boschgroepen en het licht- of geelgroene alang-gras (Mal. *alang-alang*, soort van *Imperata*), waarmede de hellingen afwisselend zijn begroeid; de witte strooken zandstrand, welke hier en daar haren voet bezoomen en alwaar men

14

tevens, naast luchtige palmen, enkele bamboezen hutten opmerkt, terwijl wederom op andere, steilere en klippige oeverplaatsen eene sterke branding wordt waargenomen; voeg daarbij nog de schepen op de reede en de Maleische visscherbootjes, die zich vaak als zwarte stippen op het water vertoonen: dit alles te zamen vormt, in weêrwil der wilde natuur, een onbeschrijfelijk schoon tafereel. — Van de stad Padang of eenige Europesche verfraaijing ontwaart men er niets, uitgezonderd de driekleurige Nederlandsche vlag, die hoog op den uitersten noordelijken hoek van den Boekit Padang of Boekit Monjet, d. i. Apenberg, wappert. Dezen ver in zee springenden heuvel moet men eerst noordelijk omgevaren zijn, alvorens men iets van de stad te zien krijgt. De overtogt van de reede duurt omstreeks een uur, maar is, bij goed weder, zeer onderhoudend. Men vaart digt langs den westelijken en noordelijken voet van den Apenberg, waarbij het panorama telkens verandert. Een allerheerlijkst schouwspel levert de zware golfslag, die hier woedend tegen de rotsen aandruischt en eenen vloed van wit schuim over haar uitstort. Ook is de vorm en bijzonder de plantengroei van dien kleinen berg, met zijnen stompen top, zeer schilderachtig. Tusschen vijgen en andere loofrijke boomen en struiken, niet zelden met lange ranken van verschillende rottan-soorten doorslingerd, groeit hier en daar een kokospalm, die trotsch en, als het ware, in het besef der voortreffelijke hoedanigheden hem eigen, zijne sierlijke kruin boven het overige woudgroen uitsteekt. Op de, van de steile hellingen los gescheurde en langs haren voet opeengestapelde rotsblokken, ziet men voorts dikwerf apen (*Cercopithecus cynomolgus*) rondklouteren, die op krabben en mosselen azen en de voorbijvarenden nieuwsgierig begluren. Aan hun veelvuldig voorkomen aldaar ontleent de berg den naam, onder welken hij algemeen bij de Europesche zeelieden bekend is.

Wanneer men de noordelijke punt van den Boekit Padang of Apenberg is omgeroeid, verschijnt eensklaps, ter linker zijde, een uitgebreid vlak land, met een zandig strand en hier en daar groote palmbosschen. Dit is de zoogenaamde vlakte van Padang (dit Mal. woord beteekent ook vlakte in het algemeen), in welker zuidwestelijken hoek de stad van dien naam is gelegen en bij welken de even zoo genaamde rivier hare uitwatering heeft. Laatstgemelde, door de inboorlingen eenvoudig Ajer Padang, d. i. het Water van

Padang, genoemd, stroomt tusschen de eigenlijke stad en het kustgebergte zeewaarts, en langs haar heeft de gemeenschap en het verkeer naar buiten plaats. Vóór haren mond, die ongeveer 300 voet wijd is, ligt eene zandbank (barre), waarop slechts 7 of 8 voet water staat; doch een klein eindje binnen deze, neemt de diepte toe tot 12 of 14 voet, en biedt de rivier eene veilige haven aan voor inlandsche vaartuigen van matige grootte. Hooger op echter wordt zij spoedig zoo ondiep, dat zij doorwaad kan worden. Hare oevers zijn afwisselend, nu de eene, dan weder de andere, steil afgebrokkeld en 9—10 voet hoog. Men ziet daar den gewonen zandgrond, een grofkorrelig, voornamelijk uit de ontbinding van zwarte vulkanische gesteenten ontstaan, zand. Aan sommige oorden merkt men in de bedding ook banken van gerolde steenen op, alwaar wij eene groote zwarte *Nerita*, eene gestreepte *Paludina*, verscheidene soorten van het geslacht *Melania* en andere zoetwaterslakken vonden. Op ondiepe plaatsen groeijen digte zoden van *Chara*, tusschen welke tallooze jonge garnalen leven.

Aan de overzijde der rivier verheft zich, tamelijk steil, de noordelijke helling van het kustgebergte. Deze helling is schier alleen met alang-gras en enkele struiken bewassen; zij vertoont vele naakte rotsen, en een fraaije waterval stort zich, in verscheidene sprongen, langs haar naar beneden. Van de pasar, of marktplaats, uit gezien, of van eenig ander punt op den regter rivierkant bij de stad, waar een breede wandelweg tusschen den oever en de steenen en planken huizen heenloopt, verschijnt die uiterste kustschakel als een van het O. naar het W. zich uitstrekkende bergrug, welks hoogste punt onder den naam van Boekit Batoe-besoerat bekend is; deze afgeronde top, die ten naastenbij in het midden der lengte van den rug is gelegen, verheft zich, volgens onze barometer-meting, 320 meters boven de zee [1]. Van dien top daalt het gebergte van weêrszijden lang-

[1] Mijne eigene metingen op Sumatra zijn gedaan met een' Fortin'schen barometer; die van Dr. Horner, met een zoogenaamden Horner'schen. Van alle plaatsen, door ons beiden bezocht, wordt uit het getal onzer waarnemingen, die ondertusschen meestal niet veel van elkander verschillen, hier en in het vervolg, het gemiddelde cijfer opgegeven, en wel in *meter-maat*, ter onderscheiding van die hoogte-bepalingen, welke slechts op gissing berusten, en door mij, in dit werk, in gewone *voet-maat* worden aangeduid.

zaam af: oostwaarts tot in het dal achter de Brandewijn-baai, en westwaarts tot aan het kruidmagazijn, op den smallen tusschenrug, die slechts 10 meters hoog is en den Apenberg met de overige bergmassa verbindt. De stompe kruin van den Apenberg of Boekit Padang ligt 102 meters boven het zeevlak.

Van den 320 meters hoogen Boekit Batoe-besoerat, d. i. Heuvel met den beschreven steen, zoo genaamd naar een op dien top gelegen rotsblok, in welk een aantal, thans niet meer leesbare, namen uitgehouwen zijn, volgens het zeggen der inlanders, uit de eerste tijden der Hollanders dagteekenende, — van dat verheven standpunt heeft men een ruim en heerlijk uitzigt. Ver in het N. N. W. ontwaart men den Goenong Pasaman of Ophir, welks kruin evenwel meestal van wolken omhuld is. Veel nader bij en een weinig meer regts af, naar het N., verheffen zich de hooge tweelingtoppen Singalang en Tendike, welke uitgedoofde vuurbergen door een diep dal, dat der rivier Aneh, dezerzijds gescheiden zijn van de hoofdketen, die schier geheel Sumatra, evenwijdig met de westkust, in de lengte doorloopende, de vlakte Padang ten Oosten begrenst, en hier, in het algemeen, met den naam van Goenong Melintang, d. i. Rij- of Ketengebergte, bestempeld wordt. Het vlakke land, dat van Padang zich noordwaarts tot Priaman uitstrekt, bij eene gemiddelde breedte van 4—5 geogr. minuten of zeemijlen (60=1 graad van den aequator), is gedeeltelijk bewoond en bebouwd, doch voor een grooter gedeelte bedekt met bosschen van eene min of meer moerassige gesteldheid, of wel met opene en drooge ruimten van alang-gras. De vorm en gesteldheid dezer vlakte en van het gebergte, hetwelk haar van drie zijden insluit, geven haar volmaakt het aanzien van een' ouden zeeboezem. De hoofdketen Melintang heeft eene gemiddelde hoogte van 3000 voet. Hier en daar dalen van haar kleine zijtakken naar de vlakte af, onder anderen bij Doekoe, Oedjong-Karang en elders. Zulk een grootere zijtak is ook het kustgebergte bij Padang en de verder zuidwaarts, tot aan den hoek Batoe-mandamej, den zeeoever vormende hoogten. Van den top Batoe-besoerat gezien, vertoonen deze voorbergen eene aaneenschakeling van boschrijke heuvelen, bergen en dalen, met talrijke uitspringende hoeken en diepe bogten langs de zee. — In de nabijheid der kust, zoover het oog zuid- en noordwaarts reikt, verheffen zich uit den donker

blaauwen vloed, bij groepen of in reeksen, eene menigte kleine eilandjes, die ontwijfelbaar de hoogste punten aanwijzen van onder de zee voortloopende bergtakken. Keert men den blik van het eentoonige en aan de westelijke kim met het licht blaauwe uitspansel ineensmeltende watervlak oostwaarts naar de groote, met zware wouden bedekte bergketen, welke in die rigting den gezigteinder bepaalt, dan ontwaart men daar wederom een dwarsdal, door hetwelk de Ajer Padang afstroomt. Aan de andere zijde van die woudstreek ligt het landschap Tigablas Kota, met den vulkaan Soeloeasie (Talang op de kaart van RAFFLES), die zijne afgeknotte kruin ver boven den nok van het gebergte Melintang uitstrekt. De Goenong Soeloeasie zal, naar gissing, omtrent 7000 voet hoog zijn. Eene gelijke hoogte schijnt ook de Goenong Tendike te hebben, terwijl echter de Goenong Singalang nog ongeveer 2000 voet hooger is. Van deze verwijderde en gedeeltelijk nog werkzame vuurbergen het uitzigt beperkende tot de naaste omstreken van het punt (Batoe-besoerat), waarop wij staan, dan zien wij, diep noordelijk voor onze voeten, het groote kokosbosch, waar Padang grootendeels in verborgen ligt. De roode pannen daken en wit gekalkte muren van sommige huizen steken schilderachtig af tegen de bamboezen en met palmbladen (*atap*) gedekte woningen, die hier en daar tusschen het groene loof der boomen doorschemeren. De kronkelende rivier en de rij van huizen langs haren regter oever leveren vooral een bevallig en vrolijk aanzien.

Van den hoogen top Batoe-besoerat daalt het kustgebergte naar het W. N. W., met een tamelijk breeden rug, af tot aan den seinpaal, eene soort van telegraaf voor alle aankomende en vertrekkende schepen. Deze seinpaal staat 131 meters boven de stad, die op hare beurt slechts een paar meters boven de zee is gelegen. Van de seinpaal-hoogte daalt de rug verder westwaarts tot aan het kruidmagazijn, waarna alsdan aan de andere zijde de helling begint van den bolronden en met eene weelderige boschvegetatie begroeiden Boekit Padang of Apenberg. Zijdelings naar het Z. W. of W. Z. W. is met de hoogte, waarop de seinpaal staat, een eenigzins lagere heuvel verbonden, Boekit Pramoetoen genaamd, tusschen welken en den Boekit Padang eene kleine bogt aanwezig is, waarin men twee groote rotsspleten of holen vindt, in een van welke, bij hoog getij, het zeewater bruisend naar binnen dringt. Deze rotsholen worden door eetbare nesten

bouwende zwaluwen bewoond en uit dien hoofde door het Gouvernement verpacht voor *f* 500 à *f* 600 's jaars. Tijdens onze aanwezigheid hadden eenige Chinezen ze in pacht, die om de drie maanden de nestjes gingen uithalen. Zij zouden telkens een paar kleine zakken vol bijeenzamelen. De nestjes zijn echter meestal onzuiver en niet wit, dus van eene geringe soort.

Naar het Z. Z. O. daalt, van den top Batoe-besoerat, een bergjuk boogvormig tot aan de Brandewijn-baai af. Een tweede, eenigzins kortere, doch insgelijks boogvormig gekromde en met zijne steile, holle zijde naar het N. O. gekeerde tak, verliest zich in de kleine vlakte, die aldaar, ter breedte van iets minder dan eene zeemijl, in zuidelijke rigting tusschen het gebergte indringt en slechts door een' 50—60 voet hoogen rug van bovengemelde baai, of juister van de Telokh Bajoe, wordt afgescheiden. Deze rug, Boekit Poetoes genaamd, verbindt de noordelijke kustbergen met de verder zuidwaarts gelegene. Hij is met boschboomen en ander laag hout bewassen, terwijl de genoemde vlakte of vallei grootendeels met sawah's bedekt is, die door de soengie Djirah, een klein, van het oostelijk gebergte afkomend en over een thonig bed stroomend, riviertje bewaterd worden. Dit troebele riviertje valt aan den Z. W. kant der vallei, nabij den steilen N. O. hoek, Boekit Kambiang, van het kale Padangsche gebergte, in de Ajer Padang of rivier van dien naam.

Toen de Commissaris-Generaal VAN DEN BOSCH, in het jaar 1833, Padang bezocht, was eene zijner eerste zorgen om deze kuststreek, van den Boekit Padang tot aan de Setansbaai, naauwkeurig te doen onderzoeken en opnemen, met het bepaalde doel, om, zoo mogelijk, een punt op te sporen, alwaar een goede rijweg voor karren enz., regtstreeks van Padang naar den zeeoever in de nabijheid der reede, kon worden aangelegd, ter vervanging van de moeijelijke en bij sterke westelijke winden zeer gevaarlijke of geheel onbruikbare vaart om den Apenberg. De verbindingsrug of landengte, beoosten den Apenberg, scheen daartoe, om verschillende redenen, minder geschikt te zijn, schoon hij slechts 10 meters hoog is. Des te beter scheen aan het beoogde doel te beantwoorden de bovengenoemde vallei, die zich, uit de nabijheid der stad gezien, als de natuurlijke voortzetting van het rivierdal der Ajer Padang voordoet. Door die vallei, zeg-

gen de verslaggevers, de Heeren KORTHALS en VAN OORDT, die met het onderzoek daarvan belast waren geworden, zou van Padang tot aan het smalle zandstrand van de Telokh Bajoe met weinig moeite een schoone rijweg kunnen aangelegd werden. De bogt Bajoe en de geheele Brandewijnbaai, wier noordelijk gedeelte zij beslaat, is echter volstrekt niet beschut tegen westelijke winden, juist de hevigste en die daar het meest te vreezen zijn; die baai is tevens door een ver in zee uitstekend klippig gebergte, van verscheidene honderden voeten hoogte, afgescheiden van de zuidelijk aan haar grenzende Boengoes-baai, welke laatste wel eenigzins minder open, doch evenzeer door boschrijke en steile hoogten van drie zijden ingesloten is. Hetzelfde is almede het geval met de nog verder zuidwaarts liggende Pisang- en Setans-baaijen; eene bodemgesteldheid, die geene andere gemeenschap over land, dan langs moeijelijke voetpaden, gedoogt. Wat den weg ter zee betreft, deze zoude uit de Boengoes-baai, zoowel als van Poeloe Pisang-gedang, naar het vlakke strand van de Telokh Bajoe schier even ver zijn, als de vaart van de tegenwoordige reede om den Apenberg naar de stad. Al deze natuurlijke hinderpalen verijdelden toen de uitvoering van het oorspronkelijke ontwerp, om namelijk ergens aan het strand, binnen de genoemde baaijen, een klein etablissement van woon- en pakhuizen aan te leggen en van daar een' gemakkelijken rijweg naar Padang te openen.

Wat de geologische gesteldheid van het onderhavige kustgebergte betreft, deze zal het best aanschouwelijk kunnen worden gemaakt, wanneer wij ten naastenbij den loop onzer gedane togten volgen. Wij beginnen aan den buitenkant van den Boekit Padang.

De westelijke afhelling van dien kleinen berg, voornamelijk dat gedeelte van den voet, waar de branding met onstuimigheid tegen de rotsen aanklotst en haar onophoudelijk afschuurt, uithoolt en op duizenderlei wijzen doorknaagt, biedt eene hoogst gunstige gelegenheid aan tot onderzoek omtrent de geaardheid van het gesteente. Er liggen ontelbare losse blokken, gedeeltelijk met kleine oesters overdekt, langs den voet in het water. Eene dezer rotsen, een groote vormlooze klomp, die in de nabijheid van den N. W. hoek van den berg is gelegen en bij sterken golfslag afwisselend onzigtbaar wordt, ten gevolge waarvan zij door de zeelieden de Walvisch

(the Whale) wordt genoemd, maakt de vaart vooral gevaarlijk. Van die rots bestaat bij de inlanders de fabelachtige overlevering, dat op het tijdstip, toen het eerste Hollandsche schip te Padang aanlandde, zich juist zekere geheimzinnige prinses (*poetri*) daar ter plaatse baadde, een kistje met juweelen en andere kostbare kleinoodiën bij zich hebbende. Bij het zien van dat vreemde schip raakte de prinses zoodanig ontsteld, dat zij in haren angst, vermits zij het land al dadelijk voor verloren hield, het juweelkistje in de zee wierp en zelve in het voornoemde groote rotsblok veranderde, zijnde hare edelgesteenten in de kleinere, rondom verspreid liggende rotsstukken overgegaan.

Een ander trotsch natuurverschijnsel aan de westelijke helling van den Apenberg, biedt eene ontzaggelijke rotsspleet of kloof aan, ter hoogte van ruim 100 voet, en waar de aanrollende zee met een dof donderend geraas, tot 30 of 40 schreden ver, naar binnen spoelt. De opening der kloof is Z. W. Aan een harer rotswanden onderscheidt men, vijf of zes voet van elkander staande en 25 graad naar het W. Z. W. hellende kloven, die echter geenszins laag-kloven (Schichtungsklüfte) mogen worden genoemd. Van den ingang dezer kloof, die gedeeltelijk door het loof van vijgenboomen, slingerplanten en varen beschaduwd en aan het oog der vlugtig voorbijvarenden onttrokken wordt, kan men, naar de linker zijde, een eind ver langs den voet der berghelling voortgaan, of liever, over de naakte rotsen heen klauteren.

Het gesteente dezer rotsen laat zich bezwaarlijk met een' bekenden naam aanduiden. Het bestaat uit eene graauwachtig groene, thonige grondmassa, door opbruisen met zuren haar koolzuurkalkgehalte aantoonende, waarin brokstukken van dezelfde hoedanigheid, doch eenigzins lichter van kleur, vast ingebakken zijn. Andere, meestal grootere, brokstukken schijnen afkomstig van oudere, uit de diepte opgerezen rotssoorten. Aldus ontwaart men witte, feldspathachtige inmengselen, welke veranderde sijeniet schijnen te wezen. Gewoonlijk is in het geheele gesteente zwavelkies, in stippen of kleine teerlingen gekristalliseerd, ingesprenkeld. Ook zijn er steeds kwartskorrels in voorhanden. Aanvankelijk beschouwden wij deze breccie-achtige klippen als eene soort van *wacke*. Wij zullen later zien, waaruit zij eigenlijk bestaan.

Eenige honderden schreden verder ontdekt men rotsen van zoodanige vaste hoedanigheid, dat de aanspattende wateren er tot dus ver weinig of geene sporen op hebben achtergelaten. Zij vormen eene rotsader of gang, die ter dikte van 4 voet opwaarts loopt, zich vervolgens boogvormig kromt en tot 8 voet in dikte toeneemt, doch zich daarna weder versmalt tot op ongeveer 4 duim en dan ophoudt. Het gesteente van dezen gang is evenzoo moeijelijk onder de tot nu toe bepaalde rotssoorten te rangschikken. Het is in het algemeen eene soort van *trapp* of *groensteen*, eene donker, groenachtig zwarte, fijnkorrelige grondmassa, waarin men gekristalliseerde stippen ziet flikkeren, deels uit *hornblende* en deels uit glazige *feldspath* bestaande, waardoor zich dit gesteente aan de zwarte *trachyten* van Java en elders aansluit. Aan een groot, vroeger ingesloten brokstuk, uit de nabijheid van dezen gang, laat de glazige feldspath zich vooral duidelijk erkennen. Een weinig over het midden van den gang wordt hij van eene vrij diepe, loodregte, 5 tot 6 voet wijde spleet doorsneden, wier grond met eene andere steenmassa is opgevuld, en welke insgelijks zoo vast is, dat de golfslag haar niet heeft kunnen uitspoelen. Zij is graauwachtig groen, fijnkorrelig, van oneffene breuk, zijnde de hoofdmassa thonig, feldspathig, waarin veelvuldige stippen van zwavelkies voorkwamen; maar kwartsdeeltjes zich niet duidelijk onderscheiden laten. Men zoude bijna tot het vermoeden worden geleid, dat deze rotsader den eerstgemelden zwarten trachijt-gang gedeeltelijk heeft verschoven. Bijzonder in het oog loopende veranderingen hebben deze verschillende steensoorten, bij hare aanraking met elkander, niet ondergaan.

Aan de noordelijke afhelling van den Boekit Padang, in de nabijheid van den mond der rivier, vindt men hoofdzakelijk het bovengemelde breccie-achtige gesteente; ook op de hoogte van dien heuvel komen enkele blokken daarvan voor. Men neemt het voorts langs den geheelen Padangschen kusttak waar, van den Apenberg af tot aan den N. O. uithoek, Boekit Kambiang, met insluiting van den Pramoetoen, Batoe-besoerat enz. Overal ziet men de bruine rotsen van hetzelve langs de steile hellingen te voorschijn treden. Het gesteente vertoont voor het overige verschillende wijzigingen. Deze vallen vooral in het oog bij eén klein watertje, dat, tegenover de Secretarie te Padang, langs de berghelling loopt en een' tamelijk

schilderachtigen waterval vormt. Nabij dezen waterval werd omstreeks het jaar 1721, ter hoogte van ongeveer 300 voet boven de rivier, door den bergmeester KIELING, eene goudmijn geopend, welke den inlanders bij overlevering is bekend onder den naam van Tambang Kompani, d. i. Mijn van de Compagnie. Aan den mond heeft deze oude mijngang ten naastenbij 7 voet hoogte en 4—5 voet breedte. Van binnen is hij thans met water opgevuld of *verdronken*, derhalve ontoegankelijk, en er ontwikkelt zich eene sterke modderlucht uit. Wij vonden daar nergens sporen van een' kwartsgang, noch eenig goudvoerend kwarts, of iets dergelijks. Alleenlijk kenmerkten zich de steenstukken, welke in het daar naast ruischende bergwater in menigte verspreid liggen, door eene groote hoeveelheid ijzerkiesteerlingen, die wij dan ook in geringe hoeveelheid goud bevattend hebben bevonden, en welk verschijnsel vermoedelijk tot het delven dezer mijn aanleiding heeft gegeven. De bergmeester KIELING althans gaf daarvan hoog op in zijn berigt aan de regering te Batavia, begrootende hij de winsten, die men jaarlijks uit dien rijken berggrond verwachten mogt, op meer dan zes tonnen gouds, bijaldien de mijnen behoorlijk bewerkt werden [1].

Het gesteente bij den ingang der mijn is de reeds beschrevene *breccie* (*porphier-* of *groensteen-breccie*), doch zijn deeg is hier meer violetkleurig; de ingebakkene hoekige stukken zijn groenachtig graauw en bijna overal met stippen en kleine kristallen van ijzerkies doortrokken. Bij eenigzins ontbondene stukken is de grondmassa veelal groenachtig graauw en vol ijzerkies-teerlingen tot de grootte van 8 lijnen of meer; deze ertsrijke stukken zijn waarschijnlijk eertijds uit de mijn te voorschijn gebragt geworden. Op eene plaats aan de afhelling, waar vermoedelijk eene *halde* of ophooping van ertslooze mijnstoffen lag, verzamelden wij eene lichtgraauwachtig groene verscheidenheid, met weinig, maar grootere, ingebakken steenstukken van eene aardachtige hoedanigheid en vuil wit, bezaaid met kleine ijzerkiesstippen en vele kwartsstrengen, die dikwerf tot kleine nieren zich vergrootten. Aan het boveneinde van den kleinen waterval is het gesteente geheel en al aardachtig, geelgroen van kleur, bijna als mergel, doch zoo-

[1] Zie S. MÜLLER, *Bijdragen tot de kennis van Sumatra*, 1846, p. 172.

danig zamengesteld, dat omtrent zijne gelijksoortigheid met het zoo even beschrevene geen de minste twijfel overblijft.

Aan de noordelijke afhelling zoowel, als schier overal elders, doch voornamelijk op de ruggen en toppen van dit kustgebergte, steken groote blokken van zwarte *trachyt* (de Batoe-besoerat, of Beschreven steen, zelf is een zoodanige) uit den bodem, die niet anders dan de bovenste gedeelten van rotsgangen, of daarvan afkomstige brokstukken, kunnen zijn. Tot deze trachyt-verscheidenheid schijnt op Sumatra, even als op Java, de groote massa der nieuwere vulkanische gesteenten te behooren.

Intusschen neemt men aan den voet der noordelijke berghelling weder andere steenvormingen waar. Wanneer men van den mond der rivier langs haren linker oever voortgaat, verdwijnt het breccie-achtige gesteente of conglomeraat spoedig, en in zijne plaats komen er weldra rotsen te voorschijn van een vast zamenstel en meestal in de gedaante van buikachtig afgeronde klompen. Zij vertoonen een digt, zwart gesteente, van niet onderscheidbare bestanddeelen, doortrokken met strengen eener aspergiegroene, welligt augietische, zelfstandigheid en zeer kleine ijzerkiesstippen; somwijlen echter is het gesteente weer rook- of aschgraauw van kleur en met en zonder ijzerkiesstippen. — Hooger op, langs de kanten van het bergwater, bij hetwelk de oude goudmijn ligt, kan men een dergelijk gesteente, tamelijk ver naar boven toe, vervolgen, tot aan den ondersten watersprong, langs welks wanden men niet kan opklimmen. Onmiddellijk boven dien waterval, waar een aantal Chinesche graven tegen de berghelling aanliggen, ontwaart men, tusschen het alang-gras, weder rotsen van de vroeger vermelde breccie. Te vergeefs zochten wij naar eene plaats, waar beide steenrotsen elkander aanraken.

Het aanzijn van ijzerkies en de afwezigheid van glazige feldspath, deden ons die bollige rotsen eerst voor eene digte verscheidenheid der breccie, of liever voor haar moedergesteente, aanzien. Doch de omstandigheid, dat beide hier zoo digt bij elkander voorkomen, het eene vast, hard en zwartachtig, het andere eene volmaakte, ligt vergaanbare, breccie, schijnt die onderstelling twijfelachtig te maken. Later zullen wij nog andere beweegredenen daartegen aanvoeren. De vaste, graauw-violette of zwartachtige verscheidenheden hebben veel overeenkomst met gesteenten, die tot

augietporphier gerekend worden, zoo als b. v. de digte afwisselingen der *amandelsteenen* van Ilefeld aan den Hartz en bij Oberstein, van de Nahe en elders. Men zou dus, met evenveel regt, het onderhavige gesteente *melaphier* kunnen noemen.

Verder opwaarts, langs den linkeroever der rivier van Padang, treft men nog verscheidene plekken met rotsen van dien aard aan. De blokken van *zwarten trachyt* worden echter tevens algemeener. Reeds tegen over het kerkgebouw vindt men hen menigvuldig in vaste rotsen, en er bestaan daar steengroeven van. Deze steensoort is niet te miskennen, en wanneer zij ook al op het eerste gezigt, wegens hare donkere kleur, overeenkomst heeft met de boven aangeduide melaphierachtige rotsen, zoo is zij toch genoegzaam onderscheiden door de glinsterende stippen van het glazige feldspath, dat zij bevat. De hooger, aan de afhelling van het gebergte, te voorschijn komende rotsen kenmerken zich daarentegen weder, door haar afgerond en bruin aanzien, als de meergenoemde breccie. Die rotsen, tegenover de pasar of marktplaats van Padang, ongeveer 70 voet boven het rivierbed, zijn door ons nader onderzocht.

Bij den kleinen kampong Pelingam, aan den voet van eenen heuvelrug, waar de Chinezen suikerriet planten en de rivier een' boog beschrijft, stuiten wij eensklaps op eene groote rots van eene schoone verscheidenheid der breccie, waaruit de Chinezen zijn begonnen grafsteenen te vervaardigen. De aardachtige grondmassa van het gesteente heeft eene lilakleur; de in haar beslotene kleine en hoekige stukken zijn lichtgroenachtig graauw en insgelijks aardachtig op de breuk; men zou hen bijna voor veranderde mica-schiefer of iets dergelijks kunnen houden. Minder menigvuldig komen bruinroode en zwartachtige brokstukken er in voor, die, zoo als wij later zullen zien, welligt van *porphier* afkomstig zijn. Waarschijnlijk is deze rots, ofschoon zij de grootte van eene inlandsche woning of hut heeft, van boven los geraakt en naar beneden gerold.

Tot aan den N. O. hoek van het gebergte, den Boekit Kambiang, treft men *trachyt-blokken* in groote menigte aan, en niets anders. De genoemde hoek zelf bestaat uit zoodanige naakte rotsen van een vast aanzien; de naar beneden gestorte blokken zijn ook meest zwart trachyt. Doch sommige behooren onbetwistbaar tot het *melaphier*. Zij vertoonen een groenachtig zwart,

eenigzins korrelig gesteente, zonder glazige feldspath en ook zonder ijzerkies. Ingesprenkeld bevatten zij een lichtblaauw, op de breuk nagenoeg paarlemoerachtig glinsterend, mineraal, welligt *spinel.* Ook is er *kiezel*, in den vorm van geel of roodachtig *chalcedon*, in kleine hoeveelheid in voorhanden, zoodat het gesteente bijna eene amandelsteenachtige structuur bezit. — Ook aan de overzijde van het dal of de kleine vlakte, aan den W. voet der voorbergen, van welke de omtrent 2000 voet hooge Boekit Pampangan het hoogste punt vormt, vindt men steeds nog *zwart trachyt.* Op den verderen weg zuidwaarts, over den lagen verbindingsrug, achter den Telokh Bajoe, welke rug met bosch bedekt is, merkten wij geene rotsen op.

De Brandewijn-baai bevat vijf bogten of inhammen, van welke de Telokh Bajoe in het Noorden, de Telokh Niboang in het midden, en de Telokh Berame in het Zuiden der baai, de voornaamste zijn. De oevers dezer inhammen zijn gedeeltelijk vlak en bestaan uit zand, uit hetwelk hier en daar koraalrotsen uitsteken, meestal van eene kleinsterrige Astraea, die in het binnenste der klippen tot een wit, korrelig kalksteen overgaat, en waaruit door eenige Chinezen kalk wordt gebrand. Het overige der baai, bepaaldelijk alle uitspringende hoeken, is bergachtig, en hunne boschrijke hoogten zijn geheel uit rotsen der dikwerf genoemde breccie zamengesteld. Aan den N. O. hoek, of den Oedjong Batoe-poetih, d. i. Hoek der witte rotsen, was het ons niet mogelijk andere, dan door den golfslag gebeukte en door het zeewater uitgegroefde en veranderde, rotsen te onderzoeken. Versche stukken waren daar niet te erlangen. Hetgeen men ziet, is eene geelachtig groene of wel roodachtige grondmassa met tallooze witte, aardachtige vlekken en stippen, ontstaan door de verwering van feldspath-kristallen. De ingebakken brokstukken zijn niet zeer menigvuldig, maar van zeer verschillende grootte, vooral aan den zuidkant van den hoek; hunne kleur is helder, doch van onderscheidene schakeringen. Daarbij is het gesteente geheel doordrongen van glasglanzige kwartskorrels, die zoo kenschetsend voor het roode *veldsteen-porphier* zijn.

Herhaalde togten naar de westzijde van het Padangsche kustgebergte leverden ons de overtuigendste ophelderingen aangaande de onderlinge betrekking der verschillende vulkanische gesteenten van dezen bergtak; opheldeQringen, die wij nu zullen laten volgen.

Tusschen den kampong Ajer-mànis en den Oedjong Batoe-poetih, daar waar het voetpad over dezen hoek de strandvlakte bereikt, wordt men verrast door eenige, uit den zandbodem stekende, rotsstukken van een fijn korrelig *sijeniet*, waarin echter het feldspath veeleer glas- dan paarlemoerglanzig verschijnt. Buitendien bevat het gesteente veel kwarts en donkergroene hornblende, benevens mikroskopische korreltjes van magneetijzer. Op eene andere plaats, digt bij het strand, vindt men eenen rotsgang van 14 voet dikte en nog een' kleinen nevenarm naar de linkerzijde, van een licht aschgraauw gesteente met veel zwavelkies, klaarblijkelijk tot de dikwijls aangetroffen breccie behoorende en welligt haar grondgesteente uitmakende. Alhoewel oppervlakkig volstrekt niet gelijkende op *veldsteen-porphier*, behoort het hier evenwel toe, zoo als wij later zullen aantoonen. De kenmerkende kwartskristallen ontbreken er niet geheel in.

Bijzonder ophelderend zijn de ontzaggelijke rotsmassa's aan het uiteinde van den Oedjong Batoe-poetih. Het zijn meest rotsen van de breccie, die evenwel meer of minder door de werking van den dampkring en het zeewater ontbonden en veranderd zijn. De ingeslotene brokstukken zijn uiterst talrijk en groot; vele daarvan zijn werkelijk rood of graauw veldsteen-porphier, doch gewoonlijk met zwavelkiesstippen. De aardachtige veldsteengrondmassa is vol kwartskorreltjes, die gedeeltelijk als duidelijke bipyramidaal-dodecaëders te voorschijn komen. Ook doorkronkelen kwartsaderen, met nieren van kleine bergkristallen, het gesteente in alle rigtingen.

Alzoo is deze hier en daar algemeen verspreide en als hoofdgesteente der voorbergen verschijnende *breccie*, in al hare afwijkingen en overgangen, ontwijfelbaar niets anders dan eene opgehevene massa van *veldsteen-porphier*, of zoo men wil, een *wrijvings-conglomeraat* van deze steensoort. In het algemeen nemen de *conglomeraten* en *brecciën* het bovenste gedeelte van het gebergte in; de *groensteenachtige* rotsen den voet, tot op ongeveer ter halver hoogte of omtrent 300—400 voet. De bolvormige Boekit Padang bestaat geheel uit conglomeraat en breccie; en verder zuidelijk, naar Ajermanis toe, neemt men deze gemengde gesteenten in groote massa's, afwisselend met schijnbaar eenvormige, vaste rotsen van *groensteenen* en *melaphieren*, waar.

Nog moeten wij hier gewag maken van drie merkwaardige groote rots-

aderen van een zwart gesteente, er bijna uitziende als basalt, van eene splitterige breuk en zonder onderscheidbare bestanddeelen, dan alleen een weinig ijzerkies, als kleine stippen, in den middelsten gang, en ettelijke groene vlekken, welligt augietische, in den noordelijken: derhalve vermoedelijk tot de door ons onder den naam van *melaphier* aangeduide steensoorten behoorende. De buitenste einden dezer rotsgangen verheffen zich, als zwarte en schier gladde rotsen, boven de hen omringende klippen der breccie. De zuidelijke gang vormt eene van het Z. naar het N. gerigte en van 30 tot 40 voet lange graat, waarop de branding weinig invloed kan uitoefenen, terwijl zij in de naburige breccie-rotsen van lieverlede diepe gaten en lange voren of kanalen uitspoelt. De middelste gang rijst regtlijnig, in eene N. O. rigting, naar het voorgebergte op. De noordelijke is het dikst; deze verheft zich, als een zware en hooge muur, 12 voet of meer boven de wanstaltig opeengehoopte blokken der porphier-breccie. Bij den middelsten en kleinsten gang ziet men duidelijk hoe de melaphier den porphier eenigzins gesmolten en eenige kleine strooken daarvan mede in zijne massa opgenomen heeft. Zijn aangrenzend gesteente is ook zeer digt en vertoont een parelgraauw of lichtaschgraauw en zeer kwartsrijk veldsteen-porphier.

Ter plaatse, waar men van den kampong Pramoetoen de berghelling afdaalt en het strand betreedt, treft men eindelijk insgelijks groote rotsmassa's van melaphier aan; hij vormt hier oogenschijnlijk het bed of de onderlaag van de porphier-breccie en heeft deze welligt opgeligt, want bij den kampong Pramoetoen vindt men van haar vaste rotsen, zoo als trouwens ook elders in de hoogere gedeelten van het gebergte algemeen gevonden worden. Doch de zwarte trachytblokken liggen overal in de rondte verspreid en getuigen van de vele, hier en daar opgestegen gangen dezer rotssoort.

Het melaphier aan het strand is digt, groenachtig zwart van kleur, met vele matgroene stippen, die er bijna als olijven uitzien, doch het geenszins zijn. Deze rotssoort bevat ook ijzerkiesstippen, waardoor zij zich nog meer van het trachiet onderscheidt, en voor geene vergelijking of verwisseling met basalt vatbaar is. Daarenboven zijn deze zwarte rotsen dikwerf van 4 duim dikke kwartsaderen met nieren van kristallen doortrokken. Gaat men deze rotsen noordwaarts voorbij en in die rigting langs den zee-

oever voort, dan ontmoet men spoedig weder de porphier-breccie en wel in vaste rotsen. Op sommige plaatsen is zij zonder ingebakken stukken en bijna gelijkvormig aan de rotssoort, welke als gang bij het syeniet oprijst. De vele, van de helling losgeraakte en naar beneden gestorte, blokken, alsmede de talrijke van elders door de branding aangespoelde steenstukken, laten menigvuldige verscheidenheden en overgangen opmerken van conglomeraten of gemengde en éénvormige gesteenten, van welke laatsten sommige veel op *groensteenen* gelijken. Zoowel de conglomeraten en brecciën, als de eenvormige gesteenten bevatten alle meer of minder ijzerkies, meestentijds in de gedaante van teerlingen; vele bevatten ook kwartsaderen met kleine kristal-nieren, terwijl de groensteenen en melaphieren somtijds tevens aderen, of hare overblijfsels, van roode jaspis insluiten. Wij mogen hier ook niet met stilzwijgen voorbijgaan eene rotsverscheidenheid, die welligt tot de melaphieren is te tellen, van een grofkorrelig mengsel met porphierachtig ingesprenkelde kristallen van eene feldspath-aardige zelfstandigheid (labrador?). Wij sloegen voorts vele stukken van kwarts-aderen, dikwerf met kristal-nieren, aan stukken, maar konden in geen enkel het geringste spoor van gedegengoud ontdekken.

Digt voor den kampong Ajer-manis ligt het eilandje Pisang-kitjil of Klein Pisang. Het heeft ongeveer een half kwartier uur in omvang en is tamelijk rond en rotsig. Aan de naar de reede toegekeerde of westzijde zijn de rotsen het steilst en hoogst; zij verheffen zich daar tot 40 voet boven de zee. Het hoogste punt van het eilandje zal ongeveer 100 voet bereiken. Poeloe Pisang-kitjil bestaat, als het ware, uit eene enkele massa van *melaphier*, van eene grijze of rookgraauwe kleur, met witte stippen van feldspath, die niet zelden een vrij duidelijk glazig aanzien heeft en daardoor aan trachiet doet denken. Het gesteente gelijkt echter anders niet op trachiet. Het bevat dikwijls kwartsnieren met ingesprenkelde kristallen van kalkspath. Sommige rotsen zijn aan de oppervlakte min of meer door het zeewater uitgebeten en van eene ruwe korst voorzien; andere geheel effen, alhoewel beide, in dezelfde mate, onophoudelijk door den golfslag gezweept worden.

Aan de N. W. zijde van het eilandje vonden wij, in de gladde uithollingen der rotsen, een schoon en smakelijk zeezout, dat zich door den

invloed der zonnehitte gekristalliseerd had. Het eilandje is voor het overige rondom door koraalbanken omgeven, van gedeeltelijk doode en gedeeltelijk nog levende en voortbouwende koralen. Deze bestaan voornamelijk in eene *Maeandrina*. Sterkoralen (*Astraea*), met gele dieren, welke als eene sponsachtige massa, ter dikte van een' halven duim, hunne kalkige woningen bedekken, hebben zich in de holten der klippen en tusschen de Maeandrinae vastgebouwd; evenwel alleen in geringe hoeveelheid. Zij werden allen, bij den laagsten stand der eb, nog door het water bedekt. Ook eene *Pavonia* vertoonde zich daar, doch hare diertjes zijn door ons niet waargenomen. Aan de N. zijde van het eilandje zijn al de koralen afgestorven en hunne banken worden slechts bij hoog getij door het water bedekt, waardoor men tot eene opheffing in jongeren tijd zoude kunnen besluiten, gelijk zoodanige niet zelden, bij menigvuldige aardbevingen, op eene kleine schaal in den Indischen Archipel zullen plaats hebben.

Op den afstand van ongeveer 1¼ zeemijl W. t. Z. van Poeloe Pisang-kitjil, en omtrent 2 mijl ten Z. W. van den Boekit Padang, ligt het eilandje Pisang-gedang of Groot Pisang, dat mede tot het Padangsche kustgebergte behoort. Het wordt vaak door de bemanning van de op de reede liggende schepen bezocht, zoowel ter uitspanning, als om er drinkwater en brandhout van daan te halen, ten gevolge waarvan het met voetpaden in alle rigtingen doorkruist is geraakt; zijnde het voor het overige met boomen en struiken weelderig begroeid.

Dit eilandje is ten naastenbij drie vierden mijl lang en eene halve breed, zich in de lengte van het Z. W. naar het N. O. uitstrekkende. Aan de oostzijde, bij de landingsplaats, vindt men het eerst rotsen van de *porphier-* of *groensteen-breccie*, veel gelijkende op die van den Boekit Padang. Wij merkten daarin een merkwaardig groot stuk porphier op, ter lengte van ongeveer 5 voet, bij 5 tot 10 duim dikte, van eene aschgraauwe grondmassa, met ontbondene feldspath en glasglanzige kwartskorrels. Het is een veldsteen- of liever hoornsteen-porphier, waaromtrent wij niet durven beslissen of het een ingebakken en met de breccie naar boven gebragt brokstuk, dan wel het uiteinde van een' porphiergang is. — De berghelling beklimmende, die ongeveer 150 voet hoog zal zijn, zagen wij vaste rotsen van digt *groensteen*, donker groenachtig graauw, nagenoeg zwart, hebbende

de augietische bestanddeelen de bovenhand. De aanraking dezer rotsen met, of hare overgangen in de breccie, hebben wij niet kunnen ontdekken. Aan de andere zijde der hoogte voert een slingerend pad, naast eenige schilderachtige rotsgroepen van hetzelfde groensteen, naar beneden tot het westelijk strand van Pisang-gedang. In een klein hol van die rotsen bragt het slaan met den hamer een' grooten zwerm vledermuizen in beweging en joeg hem naar buiten. In eene zuidelijke rigting het strand volgende, komt men aan groote naakte, door de branding hevig gebeukte rotsmassa's van de *groensteen-breccie*, met vrij groote brokstukken van onderscheidene vastheid, kleur en vorm, onder welke voornamelijk eenige, bijkans bolronde, uitmunten. De rotsen worden echter spoedig zoo steil, dat men niet verder kan komen, en langs denzelfden weg tot den terugtogt wordt gedwongen. In de nabijheid van het zandstrand groeijen, naast hooge woudboomen, fraaije *Pandani.* Na, van het eerste punt, een eindje noordwaarts te zijn gegaan, stuit men weder op geweldige rotsmassa's, uit blokken zoo groot als huizen bestaande, die naar alle waarschijnlijkheid nog niet zeer lang geleden naar beneden zijn gestort: want hunne oppervlakte scheen nog tamelijk versch, hoewel de plaats hunner afkomst reeds geheel en al met boomen begroeid was. De grootste dezer rotsen, hebbende wel 20 voet hoogte en 15 voet middellijn, had eene regelmatige, teerlingachtige gedaante, en rustte, niet zeer diep in het zand, op één harer hoeken. Deze blokken bestaan uit een mat, graauwachtig groen gesteente, dat, even als de grondmassa van de naburige breccie, waarmede het in een naauw verband staat, doortrokken is met aderen van wit kalkspath en donkerbruin ijzerspath. — Aan de andere zijde dezer rotsblokken ontmoet men wederom de groensteen-breccie, in wier groen deeg dergelijke steenstukken ingesloten zijn. Nog wat verder worden ondertusschen de rotsen andermaal te steil om er over heen te kunnen klauteren.

Na onze waarnemingen over de natuurlijke gesteldheid der eilanden Klein- en Groot-Pisang te hebben medegedeeld, willen wij thans onmiddellijk het verhaal laten volgen omtrent ons bezoek van Poeloe Bindalang, een der kleine koraal-eilandjes in de nabijheid van Padang.

Deze lage eilandjes, 7 of 8 in getal, liggen in twee, nagenoeg evenwijdig met de kust zich uitstrekkende, rijen, op den afstand van tusschen de

4 en 12 zeemijlen van haar verwijderd. Poeloe Bindalang ligt 8 zeemijlen in de rigting Z. 75 graad W. van den Boekit Padang. Ongeveer 2 zeemijlen nader bij den wal en regt W. van den Boekit Padang, ligt het eenigzins kleinere eilandje Sibontah; N. 60° W., op iets grooteren afstand, Poeloe Ajer, hetwelk met het voorgaande in ééne lijn is gelegen tusschen den vasten wal en de buitenste eilanden-reeks, namelijk: Bindalang Pandan, Tie en Banda. Digt bij Sibontah verheft zich boven den waterspiegel eene roode drooge zandbank, zonder eenigen plantengroei, doch door een rif van levende madreporen omgeven, gelijk al de lage eilandjes in den omtrek. Als zoodanig is gemelde bank nog in de ontwikkeling, die zeer langzaam gaat, aangezien sedert menschen geheugen deze zandbank reeds aldus zou hebben bestaan. — Tusschen Sibontah en Bindalang, of tusschen deze toppen van twee paralel loopende onderzeesche bergruggen, is de zee weder diep.

Op Bindalang, dat aan eene te Padang wonende familie van Europesche afkomst toebehoort, houden eenige menschen voortdurend hun verblijf, gelijk op de meeste dier eilandjes, ten einde de talrijke kokospalmen te bewaken, de rijpe nooten in te zamelen en er olie uit te bereiden. Die palmen zijn grootendeels, zoo niet allen, aangeplant, zijnde de oorspronkelijke vegetatie, tot op weinig overblijfselen, uitgeroeid. Tot die overblijfselen behoort, onder anderen, op Poeloe Bindalang een ontzaggelijk groote vijgenboom.

Wij vonden op dit eilandje een laag huisje, welks eigenaar, een Europesche afstammeling, juist afwezig was. Daar naast staat eene lage hut, die door twee Niassers werd bewoond, welke zich met het koken van kokosolie onledig hielden. Alles zag daar zoo ongekunsteld, eenvoudig en avontuurlijk uit, dat het ons onwillekeurig aan het romanleven van Robinson Crusoë deed denken. Langs eenen drempel van reuzenschelpen (*Tridacne gigas*) trad men de hut binnen; de haard was uit vijf geweldige harnassen van zeeschildpadden (*Chelonia viridis* en *Sphargis mercurialis*) zamengesteld. In het midden van het woonvertrek hing eene schoone schelp van *Nautilus pompilius*, tot lampbakje dienende; verscheidene kleine *Tridacnae* strekten tot hetzelfde doel. Overal liepen varkens, kippen, honden en hingen vischnetten, gedroogde inktvisschen (*Sepiae*) enz., aan latten en boomen.

In een klein kwartier wandelt men, langs het smalle zandige strand, het eilandje rond, dat met een' gordel van *Rhizophoren* omringd is en boven welke zoutwater planten duizende kokospalmen hunne kroonen uitsteken. Op den afstand van omtrent 300 schreden is het eilandje door een rif omgeven, dat alleen bij laag getij hier en daar droog valt, en aan den O. N. O. kant eene naauwe opening tot invaart bezit. Of van de andere lage eilandjes de damriffen insgelijks en aan dezelfde zijde (hier de lij- of beneden-windzijde) doorbroken zijn, is ons onbekend, daar het juist hoog water was, toen wij Poeloe Sibontah noordelijk voorbij voeren.

De koralen van het rif zijn soortelijk moeijelijk te bepalen. Vele schenen ons toe van *Maeandrinae* afkomstig te zijn. Levende, takkige *Madreporae* en klein gesterde *Astraeae* zitten veelal tusschen de afgestorvenen op den ringdam en in het slechts weinige voeten diepe lagunen-kanaal vastgeworteld, en hare ongemeen kleine, groenachtig gele en violette diertjes breiden zich, door het bouwen van nieuwe loten, beneden de ebgrens, meer en meer uit. Krabben, *Holothuriën* en zeesterren verlevendigen voornamelijk dien fraaijen bontkleurigen koraalbodem.

De grond van het eilandje zelf bestaat van boven uit eene laag grof zand, dat met verbrijzelde madreporen en schelpen is overdekt, en waarin putten of regenbakken, ter diepte van 6 voet, gegraven zijn. Op eene enkele plaats slechts, in het binnenste des eilands, zagen wij vaste koraalklippen boven den zandbodem uitsteken. Zij bestonden hoofdzakelijk uit eene digte massa van eene kleine, gesterde *Astraea:* dezelfde soort, die in het lagunen-kanaal menigvuldig gevonden wordt. — Behalve een' grooten, door menschen aangebragten *Trochus*, merkten wij weinig schelpen in den zandgrond op. Over het algemeen vindt men die niet altijd, waar eertijds de zee gestaan heeft, tenzij men toevallig juist op eene harer geliefkoosde verblijfplaatsen (een oud rif of strand) zijne nasporingen doet. Op den zandigen zeeoever lagen vele, en daaronder vrij groote, stukken puimsteen, zoo als wij zulke, doch kleinere, ook langs het strand noordelijk van Padang veelvuldig vonden. Waarschijnlijk zijn zij afkomstig uit de tuffen bij Priaman. Behalve deze aangespoelde puimsteen-brokken, viel ons op Bindalang ook een stuk fijn vezelig dicotyledonenhout in handen, geheel sponsachtig, van zeewater doordrongen en uit hoofde zijner zwaarte neêrzinkende. De kleur er van

was donker kaneelbruin, als van sommige bruinkolen. Dit is welligt het eerste stadium der bruinkolen-vorming. — Onder de schelpen, welke op het strand verspreid lagen, bevonden zich eene of meerdere soorten, meestal kleine, van de volgende geslachten: *Buccinum*, *Nassa*, *Turbo*, *Trochus*, *Nerita*, *Natica*, *Cypraea*, *Conus*, *Fasciolaria*, *Strombus*, *Cerithium*, *Turritella*, *Tritonia*, *Venus*, *Haliotis*, *Donax*, *Murex*, enz. Het getal der landdieren is zeer gering. Men vindt er geen zoogdier, uitgezonderd kleine vledermuizen; maar geen eekhoorntje of ander klein knaagdier. Van vogels merkten wij op: *Falco pondicerianus*, *Columba littoralis*, een paar honigvogels (*Nectarinia*) en, indien wij ons niet vergissen, *Halcyon collaris*, dezen Indischen cosmopoliet. In het gras zagen wij een' schink (*scincus*) met roodachtigen staart, zijnde vermoedelijk de insgelijks zeer verbreide *Sc. Kuhlii.*

De zee, nabij die eilanden, is rijk aan visschen en schaaldieren. Uit de afdeeling der laatsten verdienen vooral vermelding verscheidene groote *Palinuri*, met zeer fraaije olijfgroene en zwart, wit en rozenrood gemarmerde kleuren, gelijk alle soorten van dit geslacht. Hunne eijeren zijn steeds hoogrood. Van weekdieren verzamelden wij aan de stranden van Poeloe Pisang-gedang en-kitjil, en langs den voet van het kustgebergte, voornamelijk soorten van de geslachten: *Turbo*, *Murex*, *Purpura*, *Trochus*, *Nerita*, *Ricinula*, *Buccinum*, enz. Jonge dieren van *Dolium* zaten bij duizenden aan zulke rotsen, die bij den vloed overdekt raakten. Ook een *Chiton* met oranjegele randen was daar niet zeldzaam; doch het menigvuldigst waren kleine oesters, die, als het ware, geheele klippen aan den voet van den Boekit Padang vormden, op welke weder *Actiniën* huisvesten. Even boven de gewone vloedgrenzen werden eindelijk de rotsen van den Apenberg bewoond door millioenen individuën van eene kleine zwarte *Cyclostoma.* Uit de afdeeling der stekelhuiden (*Echinodermata*) vindt men in die zeestreek zoowel zeesterren (*Asterias*) en zeeëgels (*Echinus*), als vele *Holothuriën*, waaronder eene lange zwarte en eene dikkere bruine het meest zich voordoen. Wanneer deze dieren gedurende korten tijd op het drooge hebben gelegen, spuwen zij gedeeltelijk of geheel hunne kleverige ingewanden uit en sterven. Hunne inwendige deelen hebben dikwerf bij de verschillende soorten ook verschillende tinten. Bij sommigen vonden wij het darmkanaal opgevuld met stukken van schelpen.

Boven op het gebergte bij Padang ontwaarden wij in onderscheidene gaten, gedeeltelijk in zulke, die door buffels waren uitgetreden en met regenwater gevuld, kleine karpers (*Cyprinus*). Behalve gewone *Salanganen*, zagen wij daar voor het eerst, in kleine zwermen, ook eene nieuwe zwaluw van dezelfde groep, doch met stekelachtig stijve en aan de punten kale staartvederen, dus tot het ondergeslacht *Acanthylis* behoorende. In leefwijze en vlugt verschilde zij niet van de eigenlijke *Salanganen* of eetbare nesten bouwende zwaluwen, en ook hare grootte is nagenoeg dezelfde. Van kleur is deze nieuwe soort diep zwart met staalblaauwen weêrschijn, uitgezonderd de stuit- en bovendekvederen van den staart, welke licht grijs en alleen van zwarte schaften voorzien zijn. Wij noemden haar *Acanthylis coracinus*.

Wij achten het nuttig hier ook een paar woorden te zeggen over den aard en oorsprong van de zoo vermaarde eetbare vogelnestjes, waaromtrent men in onderscheidene voorname nieuwere reisbeschrijvingen en dierkundige handboeken nog steeds de verouderde meeningen vindt opgedischt, alsof dit eigenaardig dierlijk voortbrengsel afkomstig was van sommige soorten van kraakbeenachtig of lijmachtig zeewier, of wel van vischkuit en van verschillende geleiachtige zeedieren, in het algemeen met den onbepaalden naam van *zeeschuim* bestempeld wordende. Reeds in den jare 1781 had de Predikant HOOYMAN, te Batavia, het zeer juiste berigt medegedeeld, dat de salanganen, even als alle andere zwaluwen, uitsluitend van insekten zich voeden, die zij, door middel van hun wijden bek, in de vlugt vangen, en dat de zelfstandigheid hunner nesten alleen van dit voedsel, en van niets anders, kan afkomstig zijn; een gevoelen, dat door latere naauwkeurige waarnemingen bevestigd werd. HORSFIELD, REINWARDT, HOME, DOEBEREINER en MULDER hebben door de ontleding der vogeltjes zelven, zoowel als door het scheikundig onderzoek hunner nesten, dat vraagpunt op eene bevredigende wijze opgelost. De stof, waaruit deze nestjes, of alleen, of toch grootendeels zijn vervaardigd, bestaat uit eene eigenaardige, in het ligchaam van den vogel bereide zelfstandigheid, gelijk men trouwens eene soortgelijke stof ook aan de nesten van sommige Europesche en Noord-Amerikaansche zwaluwen, inzonderheid aan die der *Cypseli* en van *Acanthylis pelasgia*, als een geelachtig wit en half doorzigtig dierlijk lijm, in geringe hoeveelheid waar-

neemt. HOOYMAN meent, dat de kleur der eetbare vogelnesten — die, zoo als men weet, door de Chinezen in drie soorten worden verdeeld, al naar mate hunner zuiverheid en helderheid van kleur en van welke de witte ruim eens zoo veel waarde hebben, als de graauwe — afhankelijk zoude kunnen zijn van de soorten van insekten, welke in zekere landstreken of zekere tijden van het jaar aan de salanganen tot voedsel verstrekken. Volgens E. HOME zijn de uitloozingsbuizen der maagklieren bij deze vogels van een zeer eigenaardig maaksel, doordien zij zich pijpvormig in den slokdarm verlengen en daar in lobbetjes verdeelen, gelijk eene bloem. HOME is van oordeel, dat hoofdzakelijk door deze lobbetjes het slijm tot de nestjes afgescheiden wordt. Zooveel is zeker, dat die zelfstandigheid uit den slokdarm en bek der salanganen zeeverend te voorschijn komt en somwijlen zelfs sporen van bloed bevat. Volgens het scheikundig onderzoek van Prof. MULDER is zij uit de volgende bestanddeelen zamengesteld:

Neossine [1]	90,26
Dierlijk kalkzout, in water oplosbaar, in alcohol onoplosbaar	0,53
Witte vaste vetstof	0,22
Sulphas sodae	0,77
Chlororetum sodii met sporen van Chlororetum magnesiae	3,47
Phosphas calcis en phosphas magnesiae met sporen van carbonas calcis	4,75
	100,00

De salanganen-nestjes zien er in het algemeen uit als bestonden zij uit eene menigte, in de lengte vast aan elkander gekleefde, draden van vischlijm, waar tusschen hier en daar enkele zwarte vedertjes steken, terwijl het kleine, schulpvormige nestje van binnen dikwerf een celachtig of netvormig

---

[1] Deze eigenaardige stof bestaat uit:

Carb	55,17
Hydrog	6,96
Nitrog	11,62
Oxyg	26,25

Zie G. J. MULDER en W. WENCKEBACH, *Natuur- en Scheikundig Archief*, 1838, p. 172.

weefsel van lijmdraden vertoont. De zuiverste en witste nestjes worden door *Collocalia* (*Hirundo*) *fuciphaga* vervaardigd; die, welke de eigenlijke *esculenta* bouwt, zijn niet zelden geheel of gedeeltelijk met mos en andere fijne plantvezels zoodanig doormengd, dat zij niet ter markt kunnen gebragt en gegeten worden.

De stad Padang, gelegen op 0° 59′ 30″ Z. breedte en 100° 20′ 30″ O. lengte van Greenw. [1], biedt uitermate schilderachtige gezigten aan. Langs de beide rivieroevers ontwaart men, deels meer afzonderlijk, deels digter bij elkander, een aantal bamboezen hutten op hooge palen, door Niassers en Maleijers bewoond wordende, en bij welke zich op den regter oever, waar de eigenlijke stad zich bevindt, enkele grootere, wit gekalkte en met roode pannen daken pronkende, houten en steenen gebouwen voegen, aan het Gouvernement of aan particulieren, Europeanen en Chinezen, toebehoorende. De meeste woningen, in het bijzonder de bamboezen, zijn van kleine tuintjes omgeven, waarin, naast pisang- en andere vruchtboomen, vooral veel kokospalmen groeijen, ook veel bataten, verschillende groenten, betelbladen en diergelijke dagelijksche benoodigdheden gekweekt worden. Hier en daar verheft zich ook een slanke pinangpalm; elders weder, op moerassige plekken, een groepje sagopalmen; bamboes-bosschaadjes zijn echter zeldzaam. Voorheen waren er in en om Padang vele moerassen aanwezig, die thans meerendeels gedempt zijn. Op die plaatsen ontdekt men vaak ronde gaten in den half harden slijkbodem, die schuins naar binnen dringen en welker mondrand eenigermate opgehoogd is; uit deze gaten kruipen des nachts modderkreeften (*Squilla*), zoo lang als eene hand, naar buiten om naar voedsel te zoeken. Terwijl op Java schier ieder palm- en andere vruchtboom, binnen de steden, dorpen en tuinen, in de kuststreken, door paren of familiën van *Pastor cristatellus* en *jalla*, en bijna nog algemeener door *Ixos chrysorrheus* verlevendigd wordt, merkt men te Padang alleen menigvuldig op *Lamprotornis cantor*, bij welken zich voorts voegen enkele raven (*Corvus enca*), somwijlen eene *Gracula religiosa*, en verscheidene kleine insekten-etende vogels van de geslachten *Rhipidura*, *Jora*, *Nectarinia* en dergelijken, die meest allen tevens op Java voorkomen.

---

[1] Aannemende dat de geographische lengte van Batavia (Tijdbal) 106° 50′ 0″ Oost. van Gr. bedraagt.

Het klimaat van Padang is niet ongezond, hoe warm ook gedurende den dag, en hoe vochtig en koel dikwerf des nachts. Volgens eene reeks van waarnemingen, bedraagt de gemiddelde jaarlijksche stand van den thermometer 25,2 centrigr. (= 77,4 Fahr.), en op verschillende tijdstippen van den dag, namelijk:

6	ure	's morgens	23,3	centigr.	(= 73,9 Fahr.)
12	〃	's middags	28,3	〃	(= 82,9 〃)
6	〃	's avonds	26,0	〃	(= 78,8 〃)

Gedurende de drooge of Z. O. moeson, die omstreeks Mei begint en tot November aanhoudt, klom de honderddeelige thermometer, in het warmste uur van den dag, tusschen 2 en 3 ure na den middag, meestal tot 32° à 32° 5 (= 89° 6 à 90° 5 Fahr.); in de regen- of N. W. moeson daarentegen, van November tot Mei, steeg hij zelden boven de 30° à 30° 5 (= 86° à 87° Fahr.), terwijl het kwik in dien tijd na middernacht somwijlen tot 20 centigr. (= 68° Fahr.) daalde.

Aardbevingen doen zich dikwerf te Padang gevoelen, doch zelden van zoodanige hevigheid, dat zij noodlottig voor de bewoners worden. De zwaarste aardbeving, sedert vele jaren, had op den 24sten November 1833, 's avonds even na 8 uur plaats, en duurde omtrent 2 minuten. De lucht was flaauw betrokken, dampig, windstil en zoel, met bleek maanlicht. De golvende beweging van den grond, gepaard gaande met onderaardsche stooten en een dof rommelend geluid, dat duidelijk uit het Z. O. kwam, joeg de geheele bevolking oogenblikkelijk buiten de woningen en vervulde alle gemoederen met schrik. Overal hoorde men een hard gestamp in rijstblokken en gillende menschelijke stemmen. Langs den rivierkant hadden zich hier en daar kleine spleten geopend, die zich vervolgens weder sloten. De zee was herhaaldelijk, tot 10 of 12 voet hoog, het glooijende strand opgeloopen. Alle houten huizen kraakten en trilden geweldig; doch in grooter gevaar verkeerden de steenen, wier muren gebarsten, van sommige zelfs omgevallen, en van enkele ook de daken ingestort zijn. In verscheidene werden de meubelen uit den eenen hoek der vertrekken naar den anderen geslingerd. De veroorzaakte schade was aanmerkelijk, doch de ongelukken

gering. Er hebben slechts een inlander en twee buffels het leven bij verloren. Merkwaardig is de uitgestrektheid van den kring, binnen welken deze aardbeving werkte, voor zoo verre zulks uit openbare en bijzondere berigten ter onzer kennis is gekomen. De schuddingen van den grond zijn namelijk te Natal, Tapanoeli, Singapoera, aan de noordkust van Java, in de Lampongs, te Palembang en op Benkoelen, schier gelijktijdig, waargenomen: dus over eene ruimte van ten minste 150,000 vierkante zeemijlen, of, ten naastenbij, zoo groot als geheel Frankrijk. Te Benkoelen waren de schokken nog heviger geweest en hadden de fraaije steenen gebouwen nog meer geleden, dan te Padang. Aan het strand bij Indrapoera was door de plotseling hoog rijzende zee, die in vreeselijke golven over het lage land heenrolde, een gehucht geheel vernield geworden, waarbij eene vrouw met haar kind in de baren verdween, hebbende de overige bewoners op de boomen redding gezocht, waar zij, van schrik bevangen, tot den volgenden ochtend bleven zitten. Ook in sommige gedeelten der binnenlanden van Sumatra waren de schokken buitengewoon hevig geweest, gelijk, onder anderen, in het landschap Rau, waar juist het Nederlandsche fort Amerongen door duizenden muitelingen bestookt werd, die dat natuurverschijnsel als een gunstig voorteeken voor hunne zaak beschouwden. De beide vuurspuwende bergen Merapi, in Agam en Korintji, gaven op dat tijdstip wel blijken van eenige meerdere werking, doch geenszins in dien graad, dat hunne natuurlijke schoorsteenen veel tot verligting en bedaring der onderaardsche explosieve krachten schenen te kunnen bijdragen. Hierin voorzag de kleine vulkaan Kaba, gelegen in het binnenland van Palembang, nabij de grenzen van Benkoelen, tusschen de hooge vuurbergen Dempo en Merapi van Korintji, doch het digtst bij eerstgemelden. Van de hoofdplaats Benkoelen ligt de Goenong Kaba ten naastenbij N. O. t. O. op 40 geogr. minuten afstand; van Palembang nagenoeg 2 graden verwijderd, in W. Z. W. rigting. Deze vulkaan zal slechts 1500—1800 voet hoogte en verscheidene toppen hebben, tusschen welke, behalve de rookende krater, voorheen ook een meertje lag, Talaga Kitjil genaamd, vermoedelijk eene uitgedoofde en met regenwater gevulde kraterkom. Tijdens de bedoelde aardbeving barstte de Goenong Kaba vreeselijk uit, terwijl bij die gelegenheid de Talaga Kitjil zijne gansche watermassa over het lage Z. O. land

uitstortte: een vloed, die op zijnen weg alles vernielde en medesleurde, de beddingen van verscheidene rivieren opstopte en, door haar water vermeerderd, in de distrikten Sindang-Klingi en Sindang-balita schrikbare verwoestingen aanrigtte. Een gehucht, binnen eene vallei, digt aan den voet des bergs, werd ruim 20 voet diep onder water gezet, en na afloop van hetzelve bleef er eene 7 voet dikke modderlaag overig, vermengd met ontwortelde boomen, rotsblokken en 36 lijken van de inwoners, behalve eene menigte doode huisdieren. In de twee genoemde distrikten waren in het geheel 90 menschen verongelukt. Het water in de rivier Moesi, bij Palembang, was toen gedurende een paar weken ondrinkbaar, uit hoofde der bezwangering met zwavelzuren. — Gedurende den nacht van den 24sten op den 25sten November 1833, waren te Padang, na korte of langere tusschenpoozen, nog elf schuddingen gevoeld geworden, en zij volgden elkander ook later, met afnemende sterkte, telkens op, tot in het laatst van genoemd jaar. Het centraalpunt der in het binnenste der aarde werkende krachten was echter meer duidelijk in de nabijheid van den Goenong Kaba, waar de schokken en brullende geluiden onder den grond verreweg het hevigst waren.

Padang is van goede, breede wegen doorsneden. De stad zal ruim 2000 huizen tellen, waaronder naauwelijks 100 steenen en omtrent 400 houten; de overige zijn van bamboes. Hare bevolking wordt op 11000 à 12000 zielen begroot, tot welk getal tusschen de 2500 en 3000 inboorlingen van Nias en de Batoe-eilanden behooren, die voor een groot gedeelte als pandelingen (*orang ber-oetang*) bekend staan. Wanneer wij boven zeiden, dat de eerste indruk van Padang schilderachtig voor den vreemdeling is, dan wilden wij daarmede geenszins te kennen geven, dat die hoofdplaats een fraai en net aanzien heeft. Het tegendeel is waar. Verreweg de meeste huizen toch (ten naastenbij drie vierden) bestaan uit bamboesriet of hout, en rusten op vrij hooge stijlen van kokosstammen, zijn met palmbladen of alang-gras gedekt, en slechts zeer weinige bezitten vensters met glasramen. Zij hebben voorts meestal niet meer dan eene verdieping, gewoonlijk vier of vijf kleine kamers bevattende, benevens eene vóór- en eene achtergalerij; somwijlen ook eene ter zijde, bij welke alsdan de galerij rondom loopt. Het afgesloten gedeelte onder het huis strekt meestentijds tot berging van goederen, bij wijze van een' kelder; bij de Niassers echter ook dikwerf tot

varkenskot. De huizen der Europeanen verschillen meer in grootte en zindelijkheid van die der inlanders, dan in bouwtrant. Opene pleinen heeft Padang slechts één, van beperkte uitgestrektheid, en in welks omtrek de meeste Europeanen wonen. De Maleische kampong en Chinesche wijk liggen in het N. O. en O. gedeelte der stad. Vele Chinezen, wier getal op ongeveer 300 wordt geschat, hebben steenen huizen, terwijl in de Maleische kampong de woningen van den Toeankoe Panglima en Panghoeloe Bandhara tot de ruimste en best onderhoudene behooren. De Pasar-gedang, of Groote marktplaats, strekt zich langs de rivier uit, en bestaat uit twee rijen oude, donkere, morsig uitziende huizen van twee lage verdiepingen. Vóór de onderste is een afdak, onder hetwelk vruchten, rijst, tabak, gambir en betelbladen, reukwerken, lijnwaden, koper- en ijzerwaren enz. verkocht worden. Er wonen hier vooral Maleijers uit het landschap Tigablas-Kota en andere bovenlandsche streken, die hun bestaan grootendeels in den handel vinden en tot de gegoedsten der stad behooren. De goudsmeden, welke men te Padang aantreft en die zich door hunnen sierlijken arbeid van gouddraad (filigrane) eene zekere vermaardheid hebben verworven, zijn allen afkomstig uit Agam.

Bijzonder bezienswaardige voorwerpen vindt men te Padang niet. Op het duinachtige zeestrand, aan de westzijde der stad, verheft zich eene wit gepleisterde grafnaald, ter nagedachtenis van den Overste RAAFF, die, als militaire Kommandant ter Westkust van Sumatra, de eerste oorlogen tegen de Padri's heeft gevoerd en door de veroveringen op hen van Tanah-datar, het Batipoesche, benevens een gedeelte van Agam en de Anam-Kota, de grondlegger is geworden van onze tegenwoordige heerschappij in de binnenlanden aldaar. Een weinig meer noordwaarts ligt het kerkhof der Europeanen en hunne afstammelingen, met een aantal gemetselde grafteekens van verschillenden vorm. De Chinesche grafsteden belenden hier en daar, als witte halve cirkels, aan de noordelijke afhelling van het kale kustgebergte. Op den smallen en lagen tusschenrug, welke dit gebergte met den Boekit Padang verbindt, treft men, behalve het reeds genoemde kruidmagazijn, waarbij tevens twee ijzeren achtponders staan, tot het doen van salutschoten, ook een gemetseld familie-graf aan, van den tegenwoordigen Regent, Toeankoe Panglima, van Padang. Deze grafkelder ligt een wei-

nig hooger dan het kruidmagazijn, op de oostelijke afhelling van den Apenberg. Hij is 20 voet lang en 18 voet breed, en heeft aan iedere zijde, uitgenomen aan den zuidkant, waar de ingang is, twee kleine halfronde venstergaten. Onderscheidene vroegere regenten en andere familie-leden rusten binnen den overbouwden kelder; andere afgestorvenen van minderen rang of naauwe bloedverwantschap liggen buiten rondom begraven. Op zekere dagen van het jaar ziet men, in statigen optogt, een aantal vrouwen derwaarts trekken, een weinig rijst, betel, enz. benevens kleine witte vlaggetjes met zich voerende, welk een en ander onder het prevelen van gebeden, de zielen van de afgestorvenen wordt aangeboden en bij den grafkelder achtergelaten.

Van Padang uit zijn door ons meermalen en op verschillende tijden kleine togten gedaan, oostwaarts naar de groote bosschen van de hoofdketen Goenang Melintang (zie bl. 196), en noordwaarts tot aan de oevers der rivier van Oedjong Karang. In eerstgemelde rigting rijst het land spoedig, doch aanvankelijk zeer flaauw, tot voorbij de kampong's Baroe en Paoe, waarna de bodem glooijender wordt en zich weldra in de helling van het hooge gebergte verliest. Aan den voet der berghelling, niet ver ten Zuiden van de kampong Limo-manis, op eene hoogte van tusschen de 350 en 700 voet boven de zee, liet, omstreeks het jaar 1828, een particulier, de heer VAN DEN BERG, na ontvangene vergunning, een stuk bosch vellen en met suikerriet beplanten. In 1835 had deze plantaadje reeds eene aanmerkelijke uitgestrektheid en was daarbij tevens een watermolen gebouwd. De grond der plantaadje vertoonde eene geelachtige en min of meer met zand gemengde kleiaarde. Het suikerriet groeide er, in het algemeen, vrij goed, op sommige plaatsen zelfs zeer weelderig; doch de ontginning, beplanting en het onderhoud der plantaadje vereischten zooveel arbeid en kosten, dat de opbrengst deze naauwelijks kon dekken. Ten einde altijd arbeiders, en wel tegen een niet al te hoog dagloon, ter beschikking te hebben, was de heer VAN DEN BERG verpligt geweest een aantal inboorlingen van Madras en Pondichery naar Padang te doen overkomen en in zijne dienst te nemen. Deze menschen, die tegen kleine voorschotten en vaste daggelden voor een zeker getal jaren zich verhuurd hadden, verrigtten schier alle werkzaamheden in de plantaadje en binnen de fabriek.

De weg naar Padang derwaarts loopt nu eens digt langs den regter oever van de Ajer Padang, dan weder eenigzins er van verwijderd, door onderscheidene volkrijke dorpen en gehuchten en over vruchtbare, met sawah's en tuinen bedekte, vlakten. Aan de over- of zuidzijde vergezelt de zoo even genoemde rivier, bijkans in dezelfde O. en W. rigting, de naar de zeekust afdalende schakel van lage voorbergen. Het bed der Ajer Padang, is in den beginne vrij breed, maar zeer ondiep en met gerolde steenen meest als bezaaid. Hooger op verdeelt zich deze rivier in verscheidene takken, van welke de Batang Gajo, Batang Besi en Batang Ite de voornaamste zijn [1]. In al deze bergstroomen stort zich een kristalhelder water bruisend over vaste rotsen en keijen, van schier geene andere, dan vulkanische gesteenten, dalwaarts. De verscheidenheden van trachiet zijn daar, even als op Java, ontelbaar. Een naauwkeurig vergelijkend onderzoek van de geheele reeks zoude ongetwijfeld tot menige belangrijke opmerking leiden. Men zoude dan waarschijnlijk de overtuiging erlangen, dat van de meeste, zoo niet van alle soorten van vulkanische gesteenten, overgangen bestaan. In de bergstreek beoosten Limomanis zijn door ons de navolgende, bijzonder in het oog vallende, verscheidenheden van trachiet waargenomen:

1. Eene zwarte, zeer fijnkorrelige, bijna digte soort, van eenigzins schieferige hoedanigheid, veel overeenkomst hebbende met sommige rotsen van het Padangsche kustgebergte, die wij oordeelden het best met den naam van donkere groensteenen te kunnen bestempelen. Het glazige feldspath laat er zich duidelijk in erkennen.

---

[1] *Batang* en *Soengi* zijn bij de Maleijers op Sumatra de gebruikelijke woorden voor rivier, doch het laatste is minder algemeen in zwang, dan *batang*, dat eigenlijk een stok of stam van eenen boom beteekent en dus overdragtelijk op het stroomend water wordt toegepast, om welke reden ook de inlanders, wanneer zij, bij het noemen eener rivier, geen bepaalden eigennaam daarbij opgeven, gewoonlijk de uitdrukking van *Batang Ajer*, lett. waterstam voor rivier bezigen. In verbinding echter met een' eigennaam, achten zij de nadere bepaling van het woordje *ajer*, water, overbodig, of zij verbinden somtijds, welluidendheidshalve, het laatstgemelde alleen met zoodanigen eigennaam, zoo als b. v. *Ajer Padang*, d. i. het water van Padang, waarmede de rivier daar meestal wordt aangeduid.

2. Eene zwarte, grofkorrelige verscheidenheid, vol glazige feldspath-kristallen en, even als de eerstgemelde, veel magneetijzer bevattende.

3. Gelijkende op de voorgaande, doch een weinig fijner van aanzien en met duidelijk zigtbare grijze korrels van magneetijzer.

4. Eene aschgraauwe verscheidenheid, met tamelijk groote feldspath-kristallen.

5. Eene andere grijze verscheidenheid.

6. Een brokstuk, welligt uitgeworpen door den vulkaan Soeloeasie of Talang in de Tigablas-Kota, grof korrelig, bruinachtig graauw van kleur, en, even als een ander van binnen zwartachtig stuk, aan de buitenzijde eenigermate ontbonden.

Behalve deze trachiet-verscheidenheden, zijn door ons, aan de voormelde westelijke helling van de Melintang-keten, nog eenige andere rotssoorten waargenomen, namelijk: keijen van dioriet-porphier, alsmede van een rood ijzerhoudend thonsteen, waar somtijds stukken van rood veldsteen-porphier zijn ingesloten. Voorts een lava-achtig gesteente, groen, dof, eenigzins schieferig, met eene menigte licht aspergie-groene kristallen. Dit laatste stuk, benevens een ander van witachtig graauwe kleur, aardachtige breuk, het meest op wacke gelijkende, en eindelijk eene witte, verwrijfbare, bijkans tufachtige massa, met enkele mica-blaadjes, zijn ons door inboorlingen uit de hoogere gedeelten der keten medegebragt, bij gelegenheid, dat zij daar strikken gingen stellen voor de wilde geit (*Kambiug oetan*, *Antilope sumatrensis*), welk dier bij voorkeur zeer steile en rotsige plaatsen, diep in de bergbosschen, bewoont. — Op eenen jagttogt, dien wij van Padang-besi, aan het boveneinde der suikerplantaadje, omtrent een uur ver, in eene O. N. O. rigting, door het hooge woud, dat hier overal het gebergte bedekt, opwaarts deden, kwamen wij over eenen rug, waar, op verscheidene plaatsen, gaten in den bodem waren gegraven, met oogmerk om er naar goud te zoeken. Volgens hetgeen men ons dienaangaande verhaalde, hadden de inlanders daar al meermaal kleine loovertjes van dit metaal gevonden. Aan de zuid- en oostelijke helling van den rug bestond de grond uit eene roodachtige kleiaarde, sterk met kleine kwartskeijen door-

mengd; aan de noordzijde daarentegen vonden wij weder rotsen van trachiet, gelijk in alle dalen, door welke een riviertje stroomt. De geologische gesteldheid van dat gedeelte der groote bergketen schijnt dus, volgens het aangevoerde, zeer ingewikkeld te zijn. De echte vulkanische gesteenten hebben echter klaarblijkelijk de bovenhand.

De vegetatie is er zeer weelderig en rijk aan verschillende vormen. Menigvuldig vooral zijn de eiken, van welke door D^r. KORTHALS, alleen in de omstreken van Padang-besi, acht nieuwe soorten zijn ontdekt geworden, waaronder eene, de *Quercus Reinwardtii* [1], tot de hoogste boomen der bergbosschen behoort, bereikende hij dikwerf 100 voet en meer hoogte. Tusschen deze woudreuzen groeijen velerlei soorten van de geslachten *Anthocephalus*, *Vatica*, *Closaschima*, *Cratoxylon*, *Uncaria*, *Saurauja*, *Ficus*, *Bauhinia*, *Marumia*, *Dissochaeta* enz. Eene nieuwe *Bauhinia*, door D^r. KORTHALS *Bauhinia Kockiana* genoemd, kenmerkte zich door hare lange, zamengedrukte ranken, hare blinkende bladen en geelroode bloemen, die niet zelden in de kroonen der hoogste stammen zich vertoonden. De vijgen waren er ondertusschen veel minder talrijk dan zulks gewoonlijk op Java, in de lagere gedeelten der bergen, het geval is.

Uit de klasse der vogels vermelden wij hier slechts de volgende, zeldzamere soorten: *Buceros galeatus* en *galeritus*, *Calyptomena viridis*, *Irena puella*, *Eurylaimus corydon*, *Horsfieldii* en *cucullatus*, *Dacelo concretus*, *Trogon fasciatus*, *Bucco Henrici*, *Eupetes macrourus*, *Argus giganteus*, *Cryptonyx coronatus*, *Perdix ocellata*, *Rhizothera longirostra*. Van den laatstgenoemden bosch-patrijs hebben wij slechts een enkel individu mogen erlangen. *Gallus Bankiva* was schier even menigvuldig als *Cryptonix coronatus*, maar bewoonde meest het lage hout, langs den voet van het gebergte. Wilde duiven waren in het oogloopend schaars; een natuurlijk gevolg van de weinige vijgen. Behalve *Columba tigrina*, deze gemeene tuin- en veldduif, en *Col. vernans*, die voornamelijk langs de kanten van het bosch het matig hooge geboomte en de struiken bevolkte, hebben wij alleen *Col. ruficeps* en *lacernulata* een paar malen in de bosschen daar

[1] *Verhandelingen over de Natuurl. Geschiedenis der Nederl. Overz. Bezittingen*; Botanie, pag. 211.

waargenomen. — Rhinocerossen (*Rhinoceros sumatrensis*), tapieren (*Tapirus sondaicus*) en wilde zwijnen (*Sus vittatus*) zwierven in menigte door het woud, van den voet tot op de kruin van het gebergte, omtrent 3000 voet boven de zee, waar het houtgewas laag, meer of minder kreupelachtig en sterk met mossen is bewassen. Op die hoogte groeijen vele varen, tusschen welke hier en daar kleine poelen zijn gelegen, waarbij men de sporen van neushorens en tapieren opmerkt. Beide deze diersoorten worden door de inboorlingen levend in kuilen gevangen, die aan afgelegene oorden, midden in de door haar gebaande en op hare nachtwandelingen steeds gevolgd wordende paden gegraven en vervolgens met dunne takken en dorre bladen overdekt worden. Wij hebben daar, door middel van deze valgroeven, drie neushorens en zeven tapieren gekregen; de eersten betaalden wij met *f* 60, en de laatstgenoemden, aanvankelijk met *f* 48, doch later slechts met *f* 36 het stuk. Ook herten (*Cervus equinus*) storten somtijds in voormelde kuilen. De zwijnen nestelden zich vaak in de suikerrietplantaadjen en rigtten veel schade aan. *Hylobates syndactylus* en *agilis*, *Semnopithecus melalophus* en *Sciurus hypoleucus* zag men voor het overige dikwerf in de hooge boomkruinen. Ook *Arctictis pennicilatus* en *Ursus malayanus* vertoonen zich somwijlen aldaar, ofschoon men hen zelden over dag gewaar wordt.

Tusschen het rivierdal der Ajer Padang en dat van de schier evenwijdig met haar, ongeveer drie uren meer noordelijk, naar zee stroomende Batang Oedjong-Karang, is het land grootendeels effen. De monding der Batang Oedjong-Karang zal een paar honderd voet breed zijn, en niet ver ten noorden van haar strekt zich de zandige hoek Oedjong-Karang uit, door welken het strandgezigt van Padang noordwaarts begrensd wordt.

Wanneer men van de plaats, waar de groote weg over de zoo evengenoemde rivier leidt, omtrent een half uur ver, in Z. O. rigting, landwaarts gaat, komt men aan een kleinen heuvel, Boekit Nengalo genaamd, die geheel afzonderlijk, midden uit het vlakke land, oprijst. Hij heeft eene halvemaanvormige gedaante en ligt, naar gis, één uur gaans van de hoofdketen Melintang, en welligt even ver van het Padangsche kustgebergte. De Batang Oedjong-Karang vloeit op een' afstand van ongeveer 1000 schreden ten Noorden van hem. Deze heuvel bezit verscheidene kleine toppen. De

noordelijkste heeft eene N. W. en Z. O. strekking; op dezen volgt eene zadelvormige verdieping, waarna dan drie andere toppen, in eene Z. W. rigting, verschijnen, en onder welke de hoogste omtrent 300 voet zal bereiken, zullende de overige slechts tusschen de 100 en 150 voet hoogte hebben. Zuidwaarts vereenigen zich, met den westelijken top, nog eenige lage heuveltjes. De hellingen van den Boekit Nengalo zijn, aan de buiten- zoowel als aan de binnenzijde, vrij steil; aan de binnenste echter het sterkst, hetgeen tot de gedachte zou kunnen leiden, alsof hier een overgebleven stuk krater te zien was. Doch er zijn nergens loodregte rotsmuren te ontdekken, en buitendien pleit ook de geaardheid van het gesteente, dat op de hoogte aanwezig is, tegen zoodanige onderstelling. De Nengalo-heuvel schijnt veeleer een afgezonderde zijtak van de hoofdketen te zijn, even als het Padangsche kustgebergte. Tusschen dit laatste en den Boekit Nengalo, daalt voor het overige van het hoofdgebergte nog een andere tak af, langs welks voet zich de Batang Oedjong-Karang heenkronkelt; eene denkbeeldige, Z. W. verlenging van dezen tak zoude juist tusschen de twee eerstgemelde kusthoogten invallen.

Op den noordelijksten top van den Boekit Nengalo, alwaar verwilderde buffels eene menigte paden door het bosch hebben gebaand, vonden wij een zwartachtig, eenigzins korrelig gesteente van oneffene breuk en met vele witte vlekjes en licht blaauwe stippen, die wij voor blaauw spinel hielden. De witte vlekjes schenen veeleer albiet, dan feldspath te zijn. De grondmassa van het gesteente was eigenlijk bruinachtig graauw, maar zij bevatten tallooze zwarte vlekken, die als vreemde, ingebakkene en met de massa versmoltene brokstukken zich voordeden. Naar het geheele aanzien meenden wij dit gesteente tot het melaphier te moeten rekenen. Op de zadelvormige verdieping, waar een aantal inlandsche grafsteden gevonden worden, steken rotsblokken uit den grond, van een groenachtig graauw gesteente, dat hier en daar onmerkbare overgangen tot het voorafgaande vertoont. In het algemeen heeft het veel overeenkomst met dat van den digten rotsgang aan de westzijde van den Apenberg, en behoort alzoo mede tot de groensteenachtige melaphieren. Eenigzins afwijkend zijn de rotsen, welke men langs de helling en op de kruin des hoogsten tops van den Boekit Nengalo waarneemt. Zij bestaan uit eene lichtgraauwe, bijna geheel

kwartsige massa, met zwartachtige, welligt augietische, vlekken, en enkele ijzerkies-stippen. Volgens de grondmassa heeft dit gesteente overeenkomst met sommige feldsteen- of hoornsteen-porphieren, doch de kenmerkende kwarts-kristallen ontbreken er ten eenemale, en zoo zullen wij het dan voorloopig insgelijks tot de groensteenachtige melaphieren tellen, aangezien er omtrent deszelfs gemeenschappelijk voorkomen met de boven beschreven gesteenten geene andere opheldering kan verkregen worden. — Op dezelfde bergkruin ligt een zoogenaamd heilig graf (*Kramat*), dat van een' ruwen muur is omgeven.

Thans nog een paar zoölogische opmerkingen. Aan eenen kokospalm, op den weg naar den Boekit Nengalo, zagen wij een twintigtal fleschvormige nesten van den gewonen wevervogel (*Ploceus philippensis*) hangen. Sommige waren van onderen open, en over die, meestal ovale, opening lag eene soort van brug, welke den vogel, bij winderig of regenachtig weder, tot zit- en slaapplaats dient. Het geheel is van grashalmen gevlochten. — In de lage gedeelten der bosschen merkten wij op *Glaucopis leucoptera*, *Eurylaimus nasutus*, *Timalia trichoros* en andere, door ons tot hiertoe nog niet in de natuur waargenomen, vogels; terwijl in de nabijheid der tuinen en woningen zich meer bekende vormen lieten zien, gelijk een graauwe *Anthus*, eene gele *Motacilla*, *Turdus mindanensis*, *Nectarinia lepida*, *Merops badius*, enz. — Uit de klasse der zoogdieren kregen wij alleen, doch vrij menigvuldig, *Semnopithecus cristatus* te zien; en uit die der Reptilien schoten wij, digt bij den oever der Batang Oedjong-Karang, een' ruim 7 voet langen *Monitor bivitatus*.

Er bestaan van Padang wegen in schier alle rigtingen, doch de meesten zijn slecht gebaand en alleen voor voetgangers geschikt. De eenige gunstige uitzondering ten deze maakte, tijdens onze aanwezigheid, de groote weg, die van Padang noordwaarts liep door het vlakke land, over Doekoe, Loeboe-alang enz., naar het fort Kajoe-tanam, gelegen aan het beneden einde van de zoogenaamde Kloof of het groote dwarsdal, hetwelk de keten Goenong Melintang van de oude vulkanen Tendike en Singalang afscheidt. Over de talrijke rivieren langs dien hoofdweg lagen echter slechts ten deele bamboezen bruggen, terwijl men de daarvan niet voorziene door middel van bamboezen vlotten over trok. Een andere, minder in gebruik

zijnde weg liep langs het zeestrand tot Priaman; hier moest men ondertusschen de meeste rivieren, digt bij haren mond, te paard doorrijden. Oostwaarts en oost-noordoostwaarts, over den Goenoeng Melintang naar de Tigablas Kota, bestonden er toen drie paden, waarvan het eene regt oostelijk over het gehucht Loeboe-kilangan en door de boschstreek Djawi-djawi voerde, het tweede over Limo-manis en door de woudstreek Katapan-koeda leidde, en het derde en noordelijkste, over Kota-toea en het verlaten gehucht Loeboe-prahoe, over het gebergte ging. Allen waren, volgens het getuigenis der inboorlingen, zeer moeijelijk. Hetzelfde was het geval met de onderscheidene paden, die zuidwaarts, over de kustbergen, naar sommige baaijen en tot Indrapoera loopen. Onder dezen werd nog voor het beste gehouden, datgene, hetwelk den zeeoever volgt, van de Brandewijn-baai af.

V.

REIS VAN PADANG OVER ZEE TOT INDRAPOERA.

Wij hebben de zoo schilderachtige kuststreek, bezuiden Padang, reeds vlugtig geschetst. De kust is het hoogst, hevigst uiteengereten en van de wildste natuur tusschen den Boekit Padang en de baai van Tjingko, ofschoon zij nog vele mijlen verder eene bergachtige en rotsige gesteldheid behoudt, namelijk tot aan Oedjong Batoe-mandamej, op 1° 40′ Z. breedte. Voorbij dezen uithoek verwijderen zich de voorbergen aanmerkelijk van de zee, en vindt men weder een vlak kustland van verschillende breedte, dat, tot aan gene zijde van Benkoelen, soms onmiddellijk den voet der hoofdketen bezoomt. Beginnen wij de nadere beschrijving van het door ons onderzochte kustgedeelte bij de Brandewijn-baai, waar wij vroeger onze aanteekeningen hebben afgebroken.

Deze baai ligt omstreeks drie geogr. minuten ten Zuiden van Padang, en wordt door de klippige hoeken Batoe-poetih ten N. en Gantoan-tahi ten Z. bepaald. Zij is ruim 1 zeemijl diep, en iets meer dan 2 aan haren ingang wijd. Men vindt in haar afwisselend van 3—6 vadem water, bij een' deels zandigen en deels met koralen overtrokken grond. Nagenoeg in het midden van haren mond ligt een klein zandig koraal-eilandje, Poeloe Telor genaamd; terwijl meer naar binnen, voor de middelste en kleinste van de drie inhammen, welke de baai in haren achtergrond bevat, eene soortgelijk gevormde bank is gelegen. Alleen in het noordelijk gedeelte, binnen de Telokh Bajoe, kunnen schepen van matige grootte ten anker komen. Met uitzondering van den vroeger vermelden, lagen verbindingsrug,

Boekit Poetoes, wordt deze baai ten Zuiden, Oosten en Noorden door min of meer steile hoogten ingesloten, die met wilde pisangs, struiken en boomen, vooral vijgen, welig begroeid zijn. In de middelste en zuidelijkste bogten storten zich twee zoetwaterspruitjes in de Brandewijn-baai. Op de smalle strooken zandig strand, aan den voet der hellingen, staan hier en daar enkele bamboezen hutten, door visschers bewoond wordende, en in de zuidelijkste bogt, Telokh Soengie-beramej, bezit een Chinees eene kalkbranderij.

Zuidelijk naast de Brandewijn-baai is de Boengoes-baai gelegen. De smalle bergrug, welke beide van elkander scheidt en met den Oedjong Gantoan-tahi eindigt, zal, in het midden zijner lengte, tusschen de 500 en 600 voet hoogte hebben. Over denzelven leidt de weg, en het uitzigt op den nok is allerschoonst. Deze hooge en lange rug, die halvemaansgewijze de Boengoes-baai ten Noorden afsluit, maakt haar tot een veiliger ankerplaats voor schepen, dan de Brandewijn-baai aan eenig punt aanbiedt. Even als laatstgemelde, bevat ook de Boengoes-baai verscheidene inhammen, die bij de inboorlingen weder bijzondere namen dragen, en van welke de Telokh Boengoes en Telokh Kaboean de voornaamste zijn. De diepte van het water neemt van 15 of 16 vadem aan den mond der baai, langzaam naar binnen toe af. Haar grond is zandig en soms modderachtig, en langs de uitstekende hoeken meestal klippig en met koralen bedekt. Midden in de noordelijke helft der baai ligt een klein, vlak eilandje, Poeloe Kasi genaamd, met laag geboomte begroeid en van een rif omgord, dat ten N. N. O. en Z. Z. W. eene zandige ondiepte naast zich heeft. Rondom, uitgezonderd aan de westzijde, waar zich de, niet geheel eene zeemijl wijde, ingang bevindt, is de Boengoes-baai door boschrijke gebergten ingesloten, die het hoogst zijn in het Oosten en zich, in een halven kring, het verst van het strand verwijderen in het N. O. Hier ligt eene vlakte tusschen beiden van bijkans twee zeemijlen breedte en lengte. De grond dezer vlakte vertoont van boven eene thonige, uit de ontbinding van rotsen en plantdeelen ontstane en van de bergen afgespoelde aarde, welke op eene zandige, met schelpen en gemengde bedding rust. Het strand heeft daar eene zachte glooijing, is droog en bestaat uit zand. In den zuidelijken inham echter (de Telokh Kaboean) ontwaart men enkele moerassige

boschaadjen van Rhizophoren. De vruchtbare gedeelten der verschillende vlakten zijn voor het overige aan den veld- en tuinbouw ten nutte gemaakt. Verscheidene kleine rivieren doorkronkelen haar, van welke de aanzienlijkste benoorden de kampong Boengoes in de baai uitstroomt.

Het gesteente van het gebergte bestaat weder grootendeels uit een porphierachtig conglomeraat, hier en daar afgewisseld wordende door blokken van trachyt van verschillende hoedanigheid en kleur. De bosschen zijn hoofdzakelijk zamengesteld uit vijgen, eiken, langkap- en arenpalmen, *calami*, wilde pisangs, tepoes (*Elettaria*), velerlei *Rubiaceae* enz.; terwijl men ginds en hier ook opene plekken van alang-gras opmerkt. Hunne dierlijke bewoners bieden schier even veel verscheidenheid aan, als die der naburige zee. Van zoogdieren hebben wij daar dikwijls waargenomen gewone apen (*Cercopithecus cynomolgus* en *Inuus nemestrinus*), zwart gekuifde slank-apen (*Semnopithecus melalophus*) en langarmige apen (*Hylobates syndactylus* en *agilis*), vier soorten van eekhorens (*Sciurus bicolor*, *hippurus*, *vittatus* en *insignis*), *Hylogale javanica*, *Paradoxurus musanga*, *Sus vittatus*, *Cervus equinus* en onderscheidene veldmuizen van de geslachten *Pteropus* en *Rhinolophus*. Het aantal vogelen, reptiliën, visschen, insekten, schaaldieren (*Crustacea*), stekelhuiden (*Echinodermata*) en koralen, door ons, gedurende een verblijf van twee maanden in de Boengoes-baai bijeengezameld, was zeer aanzienlijk en bevatte menige nieuwe species. Wij zouden vreezen voor sommige onzer lezers langwijlig te worden, indien wij eene volledige lijst wilden mededeelen van alle geslachten, laat staan van alle soorten dezer dieren. Wij bepalen ons derhalve hier alleen tot de opgave van eenige der merkwaardigsten. *Argus giganteus* is overal in de bosschen der kustbergen vrij gemeen, maar in weêrwil hiervan krijgt men hem zelden te zien. Hij is ongemeen schuw en oplettend, waarbij hem zijn fijn gehoor en scherp gezigt bijzonder te stade komen. De inlanders beweren, dat het niet mogelijk is, een *Koewa* of *Koewau*, gelijk zij den argus-fazant, in nabootsing van zijn luid geschreeuw noemen, ooit onder het schot te krijgen, aangezien hij over dag steeds in de laagte van het bosch, tusschen de struiken zich ophoudt, en bij de minste achterdocht, met groote snelheid langs den grond voortloopt. Zeer zelden vliegt hij eens op, hetgeen alsdan met veel gedruisch gepaard gaat. Het mannetje laat zijne, uit roepende toonen be-

staande en ver galmende, stem het vaakst hooren in den vroegen ochtend en des avonds, kort vóór en na zonsondergang en bij lichte maan, ook dikwerf gedurende den nacht. Opmerkelijk is de gewoonte van dezen fraaijen vogel om in het bosch vaste verzamelplaatsen te hebben, waar de mannetjes, met hangende vleugels en eenigermate uiteengezetten staart, op de wijze der paauwen en kalkoenen, nu en dan rondwandelen. Bij die gelegenheid vegen zij met hunne stijve slagpennen den grond zuiver en glad. Zulke effene plekken, die gewoonlijk op de bergruggen en kruinen, onder hoogstammige boomen, zijn gelegen, en van 15 tot 30 voet middellijn hebben, noemen de Maleijers *Sasareng Koewa* of *Galanggang Koewa* [1], welken laatsten naam, dien ten gevolge, ook sommige toppen van het kustgebergte daar dragen. Op die plaatsen wordt de Koewa gemakkelijk, door middel van strikken, levend gevangen. Er worden echter veel meer mannetjes dan wijfjes gevangen, ongeveer in de verhouding van 3 of 4 tot 1; de eerste zijn dus óf menigvuldiger, óf, hetgeen waarschijnlijker is, zij bezoeken zoodanige plekken vaker en doorwandelen haar met minder voorzigtigheid. Behalve in Sumatra is de argus-fazant ook inheemsch op het vaste land van Achter-Indië, alsmede in Borneo; doch niet in Java, waar hij door *Pavo spicifer* vervangen wordt, die op zijne beurt op de twee genoemde groote Sunda-eilanden ontbreekt. — Van neushorenvogels zijn door ons vier soorten bij Boengoes verzameld, namelijk: *Buceros bicornis*, *malabaricus*, *galeritus* en *lunatus* of het Sumatraansche ras van *Buceros rhinoceros*. De fraai gevederde *Pitta cyanoptera* was schier even gemeen, als de schoone *Irena puella*. Vele andere boschvogels, uit de geslachten *Bucco*, *Picus*, *Idiococcyx*, *Phoenicopheus*, *Columba*, *Muscicapa*, *Phyllornis*, *Pericrocotus*, *Ixos*, *Nectarinia*, *Halcyon*, *Eurylaimus*, *Caprimulgus*, *Podargus*, *Trogon*, enz., gaan wij thans met stilzwijgen voorbij. — Reptiliën zijn ons slechts weinige in handen gevallen, en deze bestonden voornamelijk in hagedisachtigen en kikvorschachtigen. Uit de eerstgenoemde familie zullen wij alleen vermelden: *Calotes tympanistriga* en *Monitor bivittatus*. Eenmaal, omstreeks

[1] *Galanggang* beteekent een strijdperk of vechtplaats voor hanen, *sasareng*, te zamen, met elkander; dus plaatsen, waar de Koewa's zich vereenigen en somwijlen met elkander vechten.

het middaguur, van de jagt terugkeerende, ontwaarden wij, op het heete zandstrand, een bijzonder groot individu van genoemden Monitor. Bij onze aannadering vlugtte hij landwaarts naar eenige struiken, tusschen welke wij hem met een schot hagel doodden. Hij had 7½ voet lengte, waarvan de staart 4½ besloeg. Zijne maag was opgevuld met kleine vischjes, die grootendeels nog heel waren. Een paar in de nabijheid wonende visschers kwamen ons hunne blijdschap en dankbaarheid betuigen wegens de bevrijding van dit lastige dier. Het had hun niet slechts reeds vele visschen, maar ook menige kip weggeroofd, en alle aangewende moeite om het te vangen en te dooden, was steeds vruchteloos geweest.

De hoeveelheid en verscheidenheid van visschen, die schier dagelijks door de visschers te Boengoes in zee werden gevangen en uit welk getal wij de gaafste voorwerpen voor onze verzameling van hen kochten, deed deze spoedig dermate aangroeijen, dat al onze vaatjes, flesschen en trommels er mede gevuld raakten. In het algemeen vonden wij dezelfde soorten, welke ook elders in de Indische zeeën leven en door ons reeds in ons reisverhaal omtrent Makassar vermeld staan [1]. — Van schaaldieren hebben wij de volgende geslachten waargenomen: *Matuta*, *Podophtalmus*, *Portunus*, *Telphusa*, *Gonoplax*, *Gelasimus*, *Ocypoda*, *Gecarcinus*, *Plagusia*, *Grapsus*, *Corystes*, *Egeria*, *Calappa*, *Aethra*, *Hippa*, *Remipes*, *Pagurus*, *Birgus*, *Scyllarus*, *Palinurus*, *Crangon*, *Palaemon* en *Squilla*. De meesten van hen leven in de zee; sommigen in zoet water. Dat voorts allerlei Weekdieren, Zeesterren, Zeeëgels, *Holothuriën* en *Acalephae* op de koraalbanken en rotsen in zee gevonden worden, behoeven wij naauwelijks te zeggen. De koralen bestaan zoowel uit eigenlijke *Madreporen*, *Astraeën*, *Meandrinen* en *Agaricinen*, als uit *Milleporen*.

Het dorp Boengoes, of eigenlijk Laban, gelijk het meer algemeen door de bewoners wordt genoemd, ligt digt aan het strand. Het bestaat uit twee rijen huizen, die evenwijdig met elkander loopen, eenige voeten boven den grond op stijlen rusten, bamboezen wanden hebben en met alanggras gedekt zijn. De meesten hebben een bouwvallig en armoedig aanzien. De inwoners, ten getale van ettelijke honderd, generen zich hoofdzakelijk

---

[1] *Verhandelingen over de Natuurl. Geschiedenis der Nederl. Overz. Bezittingen,* Land- en Volkenkunde, bl. 85.

van de vischvangst, die zij met schrobnetten (*poekat*) uitoefenen. De lengte dezer netten bedraagt niet zelden 150 vadem en meer, en zij zijn grootendeels vervaardigd uit de zwarte, bastachtige stof (*injoekh*) van de aren- en langkappalmen; de zak, of het achterste gedeelte, is echter meestal uit dunne bastkoorden van *Kajoe Tarap* gebreid, en wel zoo digt, dat de kleinste visschen er niet doorheen kunnen kruipen, terwijl de mazen aan de lange zijarmen van het net, drie tot vier voet wijdte hebben. Aan het uiteinde van ieder dezer armen bevindt zich daarenboven een zeer lang, van bindrotting gevlochten, touw. Tijdens onze aanwezigheid bezaten de inwoners van Boengoes twaalf zulke groote schrobnetten, van welke elk, met de daarbij behoorende kano (*prahoe djongko*), op eene waarde van 50—60 realen (= *f* 100—*f* 120) werd geschat. Tot het trekken van zoodanig net zijn ten minste zeven menschen noodig, namelijk drie aan iederen netarm en één in de kano, die het net, gedurende de trekking, van achteren volgt. Al deze werkzaamheden worden veelal door huurlingen verrigt, die tot loon op de helft van den verkregen buit aanspraak hebben, terwijl de andere helft aan den eigenaar van het net toebehoort.

Buiten de visscherij en den arbeid, welken het kappen van brandhout en het bebouwen der rijstvelden vereischt, verbeuzelen deze dorpelingen hunnen tijd vooral met de zoo geliefkoosde hanegevechten. Algemeene vechtpartijen van dien aard, waarbij niet zelden vijftig tot honderd menschen aanwezig zijn, worden iedere week driemaal, op vaste uren en in een bijzonder, loodsachtig gebouw (*gelanggang*), te Boengoes gehouden; doch buiten deze geregelde groote gevechten vinden nog vele afzonderlijke, tusschen enkele personen en met een paar hanen slechts, dagelijks hier en daar, langs de wegen en op de openbare pleinen plaats. Bij dag ziet men schier voor ieder huis één of meer vechthanen, met touwtjes aan de pooten vastgebonden, en die zich vaak wederkeerig, door een fier kraaijen en tergende ligchamelijke bewegingen, als het ware, uitdagen. De kamp tusschen twee hanen, waarvan elk met een scherppuntig en eenigzins krom mesje, van één tot anderhalf duim lengte, is gewapend, duurt meestal slechts weinige minuten, en eindigt gewoonlijk met den dood van een, en ook somtijds van beide strijders. De weddingschappen, welke de aanschou-

wers daarbij doen, dompelen menigeen in het ongeluk, door hem, in een hartstogtelijk oogenblik, niet alleen van al zijne bezittingen te berooven, maar dikwerf zelfs zijne vrijheid en handenarbeid, voor maanden en jaren tijds, aan een ander te doen verpanden, en zich en de zijnen tot een arm en afhankelijk schuldenaar te maken. De hanegevechten zijn alzoo een even gevaarlijk, onzedelijk en verderfelijk hazardspel voor den Maleijer, als de beruchte speelbanken voor de bezoekers van sommige badplaatsen in Europa tot hiertoe waren.

Behalve de kampong Boengoes liggen nog verscheidene kleinere kampongs, koel en liefelijk, onder duizende kokospalmen, binnen de baai van dien naam, hier en daar verspreid. De voornaamste onder haar is de kampong Kaboean, waar wekelijks markt wordt gehouden, en die niet alleen vlijtig bezocht wordt door de bewoners van alle kampongs in den omtrek, maar ook van die der naburige baaijen en zelfs van Padang. Niet ver van de kampong Kaboean woont een Chinees, die, even als zijn landgenoot in de Brandewijn-baai, uit koralen en schelpen, doch het meest uit de eersten, kalk brandt. Eene soortgelijke kalkbranderij vindt men ook in de Telokh Sirih, ten W. Z. W. van de Telokh Kaboean. De bevolking van de geheele Boengoes-baai wordt op 2500 zielen geschat. In administratief opzigt behoort deze baai onder Padang.

Van de kampong Kaboean loopt een weg zuid-oostelijk over het gebergte naar de baaijen Salidah, Tjingko en verder zuidwaarts. Het eerste dorp, op dien weg, heet Sigoentoer. Het ligt binnen eene bergkom, omtrent vier geographische minuten van Telokh Kaboean verwijderd, en bevat een dertigtal huizen, die meest van hout en met tepoes-bladen (*Elettaria*) gedekt zijn. Kokos- en pinangpalmen, kapokh-, mangga- en pisangboomen, worden ook daar het menigvuldigst aangetroffen. Op de ongeveer 800 voet hooge kruin van den Boekit Poetoehi, waarover de weg derwaarts leidt, merkten wij schuinse rotslagen op van thonschiefer, die een' vasten feldsteen-porphier tot onderlaag hebben, en door dit plutonisch gesteente klaarblijkelijk opgeheven zijn geworden. — Het kleine rotsige-eilandje eindelijk, digt naar den hoek van Limo-asam, welke de inhammen Kaboean en Boengoes van elkander scheidt, verdient voornamelijk vermelding, wegens een daarop liggend Kramat of heilig graf, dat bij de inboorlingen in hooge ver-

eering wordt gehouden. Den ongeloovigen vreemdeling kan het echter weinig belang inboezemen, vermits het niets bezienswaardigs bevat, maar eeniglijk uit een langwerpig vierkant vlak bestaat, door ruwe steenen opgezet, benevens twee hoogere steenen aan het hoofd- en voetgedeelte. Het graf wordt zorgvuldig schoon gehouden, en naast hetzelve staan twee lange bamboezen met witte vlaggetjes.

De baai van Soengi-pisang, ten Zuiden van de Boengoes-baai liggende, levert, uit hoofde harer noordwestelijke opening, eene minder veilige schuilplaats voor groote schepen. Zij is daarenboven door vrij steile berghellingen schier rondom ingesloten. Allen in haar oostelijk gedeelte, waar twee zoetwater spruitjes, Soengi Pisang-besar en Soengi Pisang-Kitjil, uitstroomen, ziet men ettelijke kusten en rijstvelden. Bij den ingang der baai ligt eene koraalbank, en meer in haar midden, twee kleine eilandjes. Eenige grootere zijn bij den zuidelijken uithoek gelegen. Het hoofdgesteente dier bergachtige eilandjes en van de naburige vaste kust bestaat overal uit porphier- en groensteen-conglomeraten, terwijl blokken van zwart en grijs trachyt, aan den voet der kustbergen in menigte gevonden worden.

Van daar verder zuidwaarts bevat de kust nog verscheidene bogten en baaijen, onder welke de Soengi-pinang- en Hout- of Setan-baaijen de voornaamste zijn. Laatstgemelde is de grootste en schilderachtigste langs de geheele kust. Zij wordt, ongerekend verscheidene kleine, door twee grootere eilandjes, Poeloe Troesan en Poeloe Sabada, gevormd, is omtrent 5 zeemijlen van het Z. O. naar het N. W. lang, en van 1 tot 2 mijlen diep. Ingangen bezit zij drie, namelijk aan den westkant en aan haar noordelijk en zuidelijk uiteinde, zijnde laatstbedoelde echter alleen een naauwe doortogt, met lage oevers met Rhizophoren begroeid. Bij den westelijken ingang, tusschen Poeloe Troesan en Poeloe Sabada, verheffen zich, gelijk reusachtige wachttorens, twee hooge en steile eilandjes, Serondjong-besar en Serondjong-kitjil genaamd. Tusschen hen zoowel, als bij den noordelijken ingang, bedraagt de diepte der zee van tusschen de 16 en 25 vadem; in de baai zelve echter wisselt zij van 15 tot 2 vadem af. Haar grond is, even als bij Boengoes, grootendeels zandig, en alleen langs de rotsige oevers met koralen bedekt. Nagenoeg midden in deze ruime en tegen alle winden beschutte baai ligt een klein eilandje, dat den geheimzinnigen

naam draagt van Poeloe Sjethan, d. i. Duivels-eiland, welke tevens op de baai is overgegaan. Gelijk de meeste eilandjes in die streek, is ook Poeloe Sjethan aan de oostzijde vlak, en in de westelijke helft hoog en bergachtig. Op zijn vlak gedeelte vindt men de overblijfselen van een gebouw van baksteenen, uit de vroegere tijden der Hollandsche Oostindische Compagnie (de zeventiende eeuw) dagteekenende. Nabij de noorder opening, niet ver van het gehucht Nialo, hadden toen insgelijks een paar steenen huizen van de Compagnie gestaan, ter bescherming van den ruilhandel met de inlanders. Behalve de kleine vlakte bij Nialo en eenige andere ten Zuiden van daar op den vasten wal en langs de stranden van Poeloe Troesan en Poeloe Sabada, is de Setanbaai rondom door bergen ingesloten van 300 tot 500 voet hoogte. Het laagst zijn zij in het Z. O. gedeelte; doch alle hellingen, ruggen en dalen zijn digt met geboomte en struiken bewassen. In de onderscheidene kleine strandvlakten ontwaart men kokospalmen en weinige rijstvelden, en hier en daar stort zich eene zoetwater-spruit in zee, van welke de Soengi Nialo de voornaamste is.

In de nabijheid van den noorder hoek der Setanbaai ontwaart men twee bergen, omtrent welker oorsprong eene fabelachtige overlevering bij de inlanders gevonden wordt. Er huisden daar — zoo luidt zij — in overouden tijd twee vreeselijke roofvogels, Garoeda genaamd, die reeds vele inwoners hadden weggeroofd en verslonden, toen zekere Toeankoe Maling Dewa hen doodde, waarna zij in de bedoelde bergen veranderden. Uit dien hoofde dragen deze thans de namen van Garoeda-djantan en Garoeda-betina (mannetjes en vrouwtjes Garoeda; naar de Indische fabelleer de vogel van Wisjnoe).

Het landschap Troesan, waartoe ook het boven genoemde dorp Sigoentoer behoort, bevat in 't geheel ongeveer 12 kampongs, met een zestigtal Panghoeloes. Het is in 1755 aan de Oostindische Compagnie afgestaan, en de Jang di Pertoean van Troesan ontving toen den titel van Sultan tevens met de bepaling, dat voortaan, bij de benoeming zijner opvolgers, hetzelfde getal saluutschoten en andere eerbewijzen voor hem zouden plaats vinden, als voor den Sultan van Indrapoera. Tegenwoordig voert evenwel het opperhoofd van Troesan slechts den titel van Toeanko.

Op het bevallige eiland Marakh vonden wij slechts drie inlanders, die

zich met de vischvangst onledig hielden. Aan de oostzijde, waar wij aanlandden, bestond het strand uit koraalzand, terwijl daar achter, aan de berghelling, rotswanden van conglomeraat zigtbaar waren. Even als Poeloe Bantango, bezit ook Poeloe Marakh, aan het noorder en zuider uiteinde, eene vlakke landpunt, waarop slanke kokospalmen zich verheffen, zijnde het overige hoogere gedeelte dier eilandjes met bosschen bedekt, tusschen welke, ginds en her, naakte rotswanden doorschemeren. Poeloe Marakh heeft drie toppen. Wij schoten op dit eiland: *Edolius retifer*, *Trogon Duvauceli*, *Ixos psidii* en *inornatus*, en namen er buiten hen alleen nog een paartje gewone neushoornvogels waar.

Ook de verder zuidelijk, op geringen afstand van de kust, liggende eilandjes, met name: Poeloe Babi, P. Makir, P. Tjingko-besar en P. Tjingko-kitjil, P. Au en Penjoe, zijn allen tamelijk hoog en in een groen gewaad gehuld. De baaijen van Salidah en Tjingko zijn uit de geschiedenis der vroegere Oostindische Compagnie wèl bekend. In die baaijen toch was in het midden der zeventiende eeuw, gedurende twintig jaren, het Hollandsche hoofdkwartier van de zuidelijke afdeeling ter westkust van Sumatra gevestigd geweest. In 1646 was het van Indrapoera naar Salidah verplaatst geworden, en zestien jaren later van daar naar P. Tjingko-besar, welk eilandje niet alleen een gezonder, maar ook een veiliger vestingspunt aanbood. In 1667 had de Sultan van Indrapoera, ten behoeve der Oost. Compagnie, afstand gedaan van het landschap Salidah tot en met dat van Peinan. Alhoewel reeds in het voorafgaande jaar (1666) Padang bestemd werd tot hoofdzetel, bleef echter Poeloe Tjingko nog vele jaren een niet onbelangrijke post, vooral toen de Compagnie, in 1670, de goudmijnen in het nabijgelegen gebergte liet openen, waarover wij elders een uitvoerig verslag hebben medegedeeld [1]. Niet zonder bewondering aanschouwt men de 3—4 voet dikke, gemetselde en tot op den huidigen dag hechte, muren van de gebouwen en oude borstweringen op Poeloe Tjingko. Het steenen zeehoofd ligt aan de vlakke binnen- of oostzijde van het eilandje. In dit vlakke gedeelte stonden ook de pakhuizen, kazerne en woningen voor de burgerlijke landsdienaren, terwijl eene vierhoekige re-

[1] S. MÜLLER, *Bijdragen tot de kennis van Sumatra*, bl. 164 en volgg.

doute, met den vlaggestok in het midden, op het hoogste W. Z. W. punt gevonden wordt. Die kleine top zal zich ongeveer 150 voet boven de zee verheffen. Van hem dalen, naar het Zuiden en Westen, de hellingen vrij steil in den blaauwen vloed af; maar noordwaarts gaat een glooijende rug naar de laagte. Hier vertoont de grond koraalzand en bruine aarde, terwijl levende korallen schier rondom aangetroffen worden, en het kerngesteente van Poeloe Tjingko-besar uit groensteen-conglomeraat bestaat. Gelijk dit gesteente veel overeenkomst heeft met dat van Boengoes en elders in den omtrek, even zoo stemt ook de geheele gesteldheid van de Tjingko-baai met die van Boengoes treffend overeen. Ten Noorden en Zuiden namelijk is zij door lage, maar steile en rotsige, berghellingen bezoomd; ten Oosten echter bezit zij eene ruime, vruchtbare vlakte, door twee riviertjes besproeid wordende. Deze vlakte is grootendeels met sawahs bedekt. Vóór haar, op het strand, ligt het dorp Peinan, het eenigste binnen de baai. Sommige zijner bewoners generen zich voornamelijk van de vischvangst, andere drijven handel en landbouw. Bij dit dorp is het strand en de bodem der zee zandig; doch aan den noord- en zuidkant, onder de hooge kust, is hij met koralen als bebouwd en met rotsblokken bezaaid. De zuidelijke hoek der baai draagt den naam van Oedjong Mamam; de noordelijke dien van Oedjong Batoe. Digt bij de laatste verheft zich, ter hoogte van ongeveer 125 voet, P. Tjingko-kitjil. Dit eilandje bestaat uit een enkelen steilen heuvel of kleinen berg, die voor het overige, hoe rotsig ook, even als het naburige kustgebergte, met boomen en struiken bewassen is. De vegetatie van P. Tjingko-besar daarentegen, bestaat tegenwoordig schier alleen in alang-gras, naardien het wilde hout gekapt en uitgeroeid is geworden. Nergens, langs de westkust van Sumatra, groeijen echter de wijngaardranken zoo goed en brengen zij zulke groote en smakelijke druiven voort, dan op dit kale en klippige eilandje. Tijdens ons bezoek bekleedde een Europesche onderofficier het posthouderschap op P. Tjingko-besar.

Omtrent de geologische gesteldheid van den niet ver van daar verwijderden Goenong Tambang, d. i. Mijnberg, de in hem gelegen mijnengangen (Stollen), hunne bewerking, geleverde uitkomsten enz., verwijzen wij kortheidshalve tot ons boven aangehaald werkje.

Het boschrijke gebergte in den omtrek der Tjingkó-baai wordt niet alleen door herten en kidangs (*Cervus equinus* en *muntjac*), wilde zwijnen (*Sus vittatus*) en andere kleine zoogdieren bewoond, maar ook dikwerf door troepen olifanten doorkruist. Wanneer deze woudreuzen op hunne wandelingen een boschveld ontmoeten, dringen zij gewoonlijk daar binnen en vernielen het geheele plantsoen. De eigenaar poogt zich alsdan te wreken door suikerrietstokken, die met rattekruid zijn vergiftigd, in het bosch neêr te leggen; een lokaas, dat, nu en dan, aan één of meer olifanten den dood berokkent.

Bij den Oedjong Mamam zijn weleer door een' Europeaan een aantal notenmuskaatboomen geplant geworden, die er zeer goed tierden. Zuidwaarts van daar blijft de kust nog steeds hoog, tot bij den Oedjong Batoe-mandamej, waarna zij weder laag en vlak wordt. Hetzelfde is het geval met de haar belendende eilandjes, die buitendien niet alleen steeds kleiner, maar ook minder menigvuldig worden en weldra geheel verdwijnen. Poeloe Kasi of Gosong Pingpara is slechts eene boven het water uitstekende zandbank; Poeloe Baringin, het laatste eilandje tot Benkoelen, is insgelijks laag en zandig, doch met een bosch van kokospalmen bedekt.

Langs de vaste kust, tusschen de Tjingko-baai en Ajer-hadji, vindt men het landschap Sapoeloh-boah-bandar, d. i. Tien haven- of marktplaatsen. Deze streek is merkwaardig wegens de overdraging der souvereiniteitsregten aan de Oost. Compagnie, ten jare 1688, over den geheelen kustzoom en landwaarts in, een geweerschot ver, voor de geringe som van 54 rijksdaalders. Eene onder-afdeeling van dat landschap vormt Batang-Kapas of het distrikt Delapan Kota, ook Ampat Kota-hilir en Ampat Kota-oedikh (de Vier beneden- en de Vier bovendorpen) genaamd. Ajer-hadji, liggende tusschen de landschappen Sopoeloh-boah-bandar en Indrapoera, scheurde zich, in 1682, van het laatstgemelde los, en de Oost. Compagnie plaatste er, drie jaren later, een' militairen post, die tot in het begin dezer eeuw daar gevestigd bleef. Tot het hoofddorp Ajer-hadji behooren nog 12 of 14 kleinere kampongs. In al deze kustdistrikten vindt men meestal 4 Soekoes, en bij gevolg even zoo veel verschillende Panghoeloe Soekoe of Stamhoofden in schier iedere kampong. Met Ajer-hadji houdt echter het veelhoofdige Soekoe-bestuur op, wordende het in Indrapoera vervangen door een' meer monokratischen regeringsvorm.

De mond der rivier van Indrapoera ligt dermate tusschen het geboomte verborgen, dat hij niet, dan met moeite, is te ontdekken. Het omliggende kustland is op groote uitgestrektheid gelijkmatig vlak en boschrijk. Een enkele suikerbroodvormige berg, in de nabijheid van de kampong Ajer-hadji, strekt den zeevarenden tot verkenningspunt. Bij de Moeara Indrapoera treft men eene soort van loods aan, Panghoeloe Moeara (hoofd van den riviermond) genaamd, die bij het naderen van eenig vaartuig uit zee, zich naar de moeara begeeft met een rood of zwart vlaggetje, hetwelk hij, overeenkomstig den tijdelijken stand van het water op de bank (*gosong* d. i. *barre*), omhoog houdt, en waarmeê hij vervolgens door zwaaijen den te nemen koers aan het vaartuig aanwijst. Dit is vooral noodzakelijk wegens de veranderingen, die de bank, door af- en aanspoelingen, gedurig ondergaat. Bij laag water staat er zulk eene zware deining en branding op de bank, dat het in- en uitloopen ten eenemale onmogelijk is, hetgeen alsdan door den Panghoeloe Moeara met zijn zwart vlaggetje wordt aangetoond. Het eigenlijke bed der rivier is aan haren mond naauwelijks 50 voet breed; doch binnenwaarts wordt het spoedig wijder, tot bijkans 500 voet, en tevens vrij diep. Een paar eilandjes, die in het lagere gedeelte midden in den stroom liggen en, even als zijne moerassige oevers, met hooge boschboomen prijken, geven aan het geheel een zeer schilderachtig aanzien.

In het bosch, ter weêrszijden der rivier, groeijen het menigvuldigst soorten van de geslachten *Irina*, *Paritina*, *Gluta*, *Myrtus*, *Dissochaeta*, *Marumia*, *Cissus*, *Oncosperma*, *Cyrtostachys*, *Calamus*, *Daemonorhops* en andere gewassen; terwijl men langs de moerassige oevers ook Rhizophoren, en op het zandige strand hoofdzakelijk Casuarina-boomen opmerkt. *Cercopithecus cynomolgus* en *Semnopithecus cristatus* verlevendigden in kleine troepen het digte bosch, en *Pteropus funereus* hing, hier en daar, bij honderden in de hooge boomkroonen en vermengde zijn krassend stemgeluid met het geschreeuw der genoemde apen en het gezang van allerlei vogelen. Tusschen het hooge gras en riet langs de rivierkanten, ontwaarde men vele slaapplaatsen van krokodillen (*Crocodilus biporcatus*), die hier menigvuldiger zijn, dan in eenigen anderen stroom, van Padang af herwaarts.

Niet ver binnen haren mond, op den smallen linker oever (*Pasir genteng*), staan eenige bamboezen hutten, welker bewoners, tijdens de zware aardbeving

in den avond van den 24sten November 1833, genoegzaam alles hebben verloren. Hunne huizen stonden toen eenigzins nader bij den riviermond, waar zij door geweldig oploopende zeeën werden weggespoeld. Ook zijn bij die gebeurtenis een aantal casuarina-boomen ontworteld geworden, en van vele andere bleven er alleen dorre stammen over. De bewoners der voormelde hutten telen in tuinen en boschvelden wat rijst, bataten, djagong of Turksch koorn, Spaansche peper, sirih-bladen enz.; zij vangen voorts visschen, halen vooral mosselen in groote menigte uit de rivier op, en gebruiken die tot eigen voedsel of verkoopen ze elders; hetwelk almede het geval is met het zout, dat zij bereiden. Dit geschiedt bijna op dezelfde eenvoudige wijze, als hier en daar aan de zuidkust van Java. Des morgens namelijk, bij helderen hemel en zonneschijn, wordt, op bepaalde plaatsen van het strand, het zand herhaalde malen met zeewater begoten. Tegen den avond, wanneer die plekken, door de zonnehitte, geheel droog zijn geworden, wordt de bovenste zoutrijke zandlaag op hoopjes bij elkander geschoffeld en vervolgens bij gedeelten in ronde, omtrent 2 voet wijde en 2½ tot 3 voet hooge, manden gedaan. Deze manden, gewoonlijk uit de lederachtige bladscheeden van den nibongpalm vervaardigd, hebben geen' bodem, maar staan op een plat houten bord, dat van eene tuit is voorzien. Het zand in de monden wordt alsdan met versch zeewater overgoten en het doorzijpsel in een onder de tuit geplaatst bakje van nibong- of pinang-bladscheeden opgevangen. Dit doorgezegen zilte water wordt daarna in ijzeren pannen zoo lang gekookt, tot dat zich het zout op den bodem der pannen gekristalliseerd heeft. Eenigzins verschillend hiervan is de wijze van zoutbereiding aan andere kustoorden van Sumatra, alwaar de inlanders groote vuren van droog hout op het strand stoken en deze telkens met zeewater besprengen, tot dat de kleine mijt geheel tot asch is verbrand. Laatstgemelde wordt alsdan, even als het met zoutdeeltjes bezwangerde zand, met zeewater gefiltreerd, en het daarvan afkomstige zilt op gelijke wijze gekookt. Dit fijne en tamelijk witte zout is bij de Maleijers bekend onder den naam *garam loenas*. Het meeste werk bij deze zoutmakerij wordt door vrouwen en kinderen verrigt; alleen het koken geschiedt gewoonlijk door mannen. Bij droog en warm weder kan één persoon wel twee *koelakh* zout op een' dag aanmaken; doch bij somber of vochtig weder ter naauwernood één *koelakh*,

zijnde dit eene bamboezen maat van veranderlijke grootte op verschillende plaatsen van het eiland. In de omstreken van Indrapoera b. v., gaan 15 *koelakh* rijst op 1 *pikol* (125 oude ponden); te Padang daarentegen slechts 10. Te Kampong Pasir-genteng kost de koelakh rijst (*bras*) gewoonlijk 20 cent, en de koelakh fijn zout, omtrent zooveel als eene wijnflesch vol, 8 à 10 cent.

De hoofdplaats Indrapoera ligt ruim twee uur varens met een kano de rivier van dien naam opwaarts, aan haren linker oever, en niet ver boven het punt, waar zich de Soengi Tappan of Salaut met de Soengi Indrapoera of Ajer-betang vereenigt. Beide ontspringen in de groote oostelijke bergketen en doorstroomen, in tallooze kronkelingen, een vlak en grootendeels wild land. De eerstgenoemde rivier, die zeer lage oevers, eene meest modderige bedding en een' zachten stroom bezit, verdeelt zich, ongeveer één dag varens hooger op, in twee takken, Salaut en Tappan genaamd. De Soengi Indrapoera of Ajer-betang heeft eenigzins hoogere oevers, die meestal droog en beter voor den landbouw zijn, terwijl haar stroom tevens driftiger is en de bodem van haar bed niet zelden wat zand en gerolde steentjes bevat. Beneden de hoofdplaats Indrapoera vertoonen de boorden van den vereenigden stroom schier onafgebroken moerassige wildernissen. Behalve het gehucht Loeboe-gedang, dat een klein half uur lager dan die hoofdplaats is gelegen en slechts uit een zestal hutten bestaat, vindt men langs de geheele vaart geen enkel huis. Oudtijds zoude deze landstreek vrij sterk bevolkt zijn geweest, maar ten gevolge van verschillende omstandigheden, waarop wij later zullen terugkomen, verhuisden allengskens vele familiën naar Ajer-hadji, Mokomoko, Bangkahoeloe en elders.

Indrapoera, of eigenlijk Kampong Dalam, d. i. Paleis- of Residentie-dorp, gelijk de inboorlingen deze hoofdplaats in de wandeling noemen, heeft een zeer vervallen voorkomen. Zij zal een 70- of 80-tal bamboezen huizen tellen, die onregelmatig en gedeeltelijk ver van elkander verspreid staan, en waarvan die bij het marktplein zich nog het voordeeligst voordoen. In den achtergrond eener vlakte van alang-gras staat de houten, doch insgelijks zeer bouwvallige, woning van den Regent. Alles ziet er ten hoogste verwaarloosd uit. De wegen zijn met gras begroeid en bij regenachtig weder vrij glibberig. Mangga-, nangka-, mangistan- en soortgelijke gewone vruchtboo-

men, zelfs pinang- en kokospalmen, zijn daar schaars. Alleen pisang- en kapokhboomen heeft men er in overvloed. Digt aan den linker oever der Ajer-betang ziet men de overblijfselen van loopgraven en aarden wallen, die een groot, langwerpig en, binnen hetzelve, een klein regelmatig vierkant beschrijven. Binnen deze versterkingen woonde eertijds de Vorst en hadden ook sommige voorname rijksgrooten hun verblijf. Het kleinere vierkant bevat tevens de vorstelijke graven, waarvan vele netjes met keisteenen zijn afgezet, terwijl grootere, platte steenen, aan hun hoofd- en voeteneinde regtop staan, en het geheel overschaduwd is door roodgebladerde handjoewang-struiken (*Dracaena*) en een' grooten kambodja-boom (*Plumeria*) met geurige witte bloemen. Tijdens ons bezoek, in 1835, was weinige weken te voren eene tante van den Regent overleden en daar ter plaatse ter aarde besteld geworden, bij welke gelegenheid niet alleen over het nieuwe, maar ook over al de oude grafsteden witte stukken katoen uitgespannen en zij met witte vlaggetjes versierd werden. Verscheidene priesters bezochten toen dagelijks het nieuwe graf, met oogmerk om bij hetzelve te bidden en te offeren. Ook verzamelden zich in een huis, naast dat van de overledene, iederen dag eenige honderd personen, zoo mannen, als vrouwen en kinderen, welke menigte zich daar afwisselend onledig hield met bidden, eten en ook wel met luidruchtige vermakelijkheden. Tegen het middaguur trokken alsdan gewoonlijk in plegtigen optogt, de een achter den anderen, een 40- of 50-tal mannen, meest in het wit gekleed, al prevelende, eerst naar de woning van den Regent en vervolgens naar den oever der rivier Salaut, alwaar de geheele troep in een' wijden kring ging nederhurken en omtrent een half uur lang verschillende godsdienstplegingen verrigtte: alles tot zieleheil van de pas gestorvene vorstin.

Volgens het verhaal, ons door den Regent van Indrapoera gedaan, werd in die landstreken de leer van Mohammed in het jaar 1279 ingevoerd, door eenen priester van Oelakan, SJAH BERHAN-OED-DIN genaamd. Vóór dat tijdstip zoude de Brahmanische godsdienst daar in zwang en het Sanskritische letterschrift den priesters en opperhoofden niet onbekend geweest zijn. De vorsten van Indrapoera voerden toenmaals den Maleischen titel van *Doeli Jang di pertoean;* maar na de omhelzing van den Koran namen zij dien van *Soelthan Mohammed Sjah* aan.

Het gebied van Indrapoera behoorde eigenlijk, in overouden tijd, tot het rijk van Menang-Kabo, waarvan het zich had losgescheurd en onafhankelijk gemaakt. Zijne regenten matigden zich langzamerhand de heerschappij over een groot gedeelte der westkust van Sumatra aan, te weten van de rivier Hoerei ten Zuiden tot aan Ajer-bangi ten Noorden, om welke reden zij zich toen tevens noemden *Radja pasisir barat* (d. i. Koningen van het westelijk strand). Hunne magt echter, werd in het begin der zeventiende eeuw aanmerkelijk gefnuikt door de Atjinezen, die, omstreeks het jaar 1630, als wetgevers te Indrapoera verschenen en een' *Wakil* (Zaakgelastigde) daar aanstelden. Zij knevelden het volk en bragten een iegelijk om hals, die met de Hollanders in goede verstandhouding stond. In weêrwil dezer vijandelijke gezindheid van de zijde der roofzuchtige Atjinezen, ging de handel der Oost. Compagnie, voornamelijk in peper, nog al redelijk, en haar kantoor bleef daar gevestigd tot in 1646, als wanneer het naar Salidah werd verplaatst, gelijk wij reeds boven hebben aangeteekend. In November 1649 sloot de Opperkoopman J. TRUITMANS, ten overstaan van den gezant van Atjin, een verdrag met den Sultan van Indrapoera, waarbij aan de Oost. Compagnie, met uitsluiting van alle andere natiën, vrijheid werd verleend, om de daar geteeld wordende zwarte peper tegen lijnwaden te mogen inruilen. Ten einde allen sluikhandel te weren, werd in 1660 op nieuw een Compagnie's dienaar met eenige soldaten derwaarts gezonden en eindelijk, vier jaren later, die plaats, door de wapenen der Compagnie, geheel en al van het Atjinesche juk bevrijd.

Intusschen hadden zich reeds kort na het jaar 1680, eenige Engelschen te Indrapoera gevestigd, en deze vervolgens, in 1685, een verbond met den Sultan gesloten, waarbij de verkregene regten der Hollanders grootelijks geschonden en verkort werden. De Engelschen stoorden zich daar echter weinig aan, en de Hollandsche regering te Batavia, wars van de veelvuldige geschillen met hen, gelastte haren dienaren om alle aanleidende oorzaken tot nieuwe botsingen zoo veel mogelijk te vermijden. Doch de Sultan en verscheidene rijksgrooten geraakten weldra in twist met de Engelschen, ten gevolge waarvan laatstgemelden, in 1693, van Indrapoera weder opbraken en dat oord voor goed verlieten.

Gedurende de eerste helft der achttiende eeuw begon de peper-oogst al-

daar zeer te verminderen. Hierdoor zoowel, als door de vroegere staatkundige verwikkelingen, raakte het land al meer ontvolkt en verarmd. Den laatsten gevoeligen slag ontving het in 1792. De Sultan had namelijk, nadat in 1755 de oude verbonden met de Oost. Compagnie vernieuwd waren geworden, van haar een' soldaat tot ordonnans gekregen. De Posthouder-Sergeant van Ajer-hadji eischte denzelven terug, en zulks door den Sultan geweigerd wordende, trok hij met zijne kleine magt naar Indrapoera, om den ordonnans met geweld te gaan halen. Daar komende, liet hij terstond op een troepje inlanders vuren en doodde er negen van. De Sultan ontsteld en van angst bevangen, nam in de haast de vlugt over Mokomoko naar Bangkahoeloe, waar hij in 1824 overleed. Gedurende het lange tijdvak zijner afwezigheid, nam eene zijner zusters het bestuur te Indrapoera voor hem waar. Zij was gehuwd met den Toeankoe van Mokomoko, een ligtzinnig man, die zich weinig om den bloei van het land bekommerde, en waardoor het tot zijne tegenwoordige onbeduidendheid verviel.

De troonsopvolging gaat, naar den gewonen regel van het oude Maleische erfregt, op de kamanakans, d. i. zusterszonen, over. De Regent is in het bezit eener oorkonde van de voormalige Oost. Compagnie, dagteekenende van 15 Februarij 1755, waarbij bepaald is, dat bij overlijden van den Sultan, de gezamentlijke Mantri's of Distriktshoofden van het landschap Indrapoera den wettigen opvolger van den troon aan de Hollandsche Regering zullen voordragen, ten einde door haar, volgens zijnen rang, met de noodige eerbewijzen, plegtig te worden aangesteld. De tegenwoordige Regent ontving bij zijne aanstelling, in December 1825, behalve andere militaire eerbewijzen, 9 kanonschoten, en bij zijn vertrek van Padang, 13 schoten.

Dit regentschap bestaat thans uit 4 *loeakhs* of distrikten: Indrapoera, Tappan, Loenang en Salaut, welke gezamentlijk 25 kampongs bevatten. Ook wordt het landschap topographisch verdeeld in *Hilir* (benedengedeelte), *Tengah* (midden-gedeelte) en *Oedikh* (boven-gedeelte). Het bestuur over de distrikten wordt uitgeoefend door 20 Mantri's, die door den Regent worden benoemd. De ondergeschikte hoofden der dorpen en gehuchten dragen den naam van *Proatin*. Vroeger bestond er eene soort van rijksraad, zamengesteld uit drie personen: 1. de *Radja Parampoean*, zijnde eene vrouw, meestal de moeder van den Sultan, of, bij ontstentenis van haar, zijne

oudste zuster; 2. den *Toeankoe Moeda*, de vermoedelijke troonopvolger, en 3. den *Mangko Boemi*, of rijksbestuurder.

De afdeeling *Oedikh* is tegenwoordig verreweg het sterkst bevolkt en ook het gezondst. Bij de kampong Dalam of hoofdplaats Indrapoera, neemt men in de rivier de werking van eb en vloed der zee nog regelmatig waar. Wegens deze lage gesteldheid van het land worden schier alle vruchten en andere dagelijksche levensmiddelen in de hoogere streken gekweekt, voornamelijk langs de boorden der Soengi Indrapoera of Ajer-betang. Sawahs vindt men echter daar niet, maar alleen ladangs of drooge velden, waarin, naast rijst, ook djagong, suikerriet, komkommers enz. geteeld worden. Deze tuinrijst bestaat uit twee soorten van kleine gele en *roode* korrels. Langs de Ajer-betang treft men een 5- of 6-tal kampongs aan, waarvan eene der afgelegenste is Loeboe-arau. Niet zeer ver van deze kampong en tamelijk nabij den voet van den Boekit Gedang, zoude een heuvel gevonden worden, van welken ons de inlanders een paar manden vol *aluinschiefer* naar Indrapoera hebben gebragt, in de onderstelling, dat het steenkool was.

De bergketen, welke ten Oosten het regentschap Indrapoera begrenst en van de zoogenaamde *Daré* (*darat*, d. i. land, binnenland) afscheidt, heeft een zeer eigenaardig, wild en verscheurd aanzien. Zij vertoont duidelijk twee met elkander evenwijdig loopende reeksen, waarvan de achterste zich gemiddeld ongeveer 3000 voet zal verheffen. Van de lagere, voorste reeks dalen vele loten of zijtakken naar de vlakte af. Merkwaardig is dat gedeelte der hooge keten, hetwelk den naam van Goenong Patah-sembilan draagt, zoo genaamd naar de tandachtige negen toppen, die in eene rij langs den nok zigtbaar zijn. Het geheele gebergte is voor het overige oogenschijnlijk met een doorloopend woud bedekt. Achter hetzelve verheft de Goenong Merapi van Korintji (de zoogenaamde Piek van Indrapoera) majestueus zijnen kegelvormigen top, en boven hem zagen wij altijd eene min of meer dikke rookzuil. Ook donderachtige slagen liet deze vulkaan dikwerf hooren. In hoogte schijnt hij te wedijveren met den Goenong Semeroe op Java, welks kruin, in ronde getallen, op 11500 Par. vt. is bepaald. Die beide bergen schijnen dus de hoogste te zijn van geheel den Indischen Archipel. In Nieuw-Guinea zijn er echter ongetwijfeld nog hoogere.

Te kampong Dalam peilden wij de kruin van den Goenong Merapi: N. O. ¼ N.; het midden van den sterk gekloofden of uitgehakkelden Goenong Patah-sembilan (lett. negenvoudig gebroken berg) N. N. O. en den schijnbaar scheven top van den Goenong Rajo O. Z. O. ½ O.

Op zekeren dag ontmoetten wij te kampong Dalam verscheidene inboorlingen uit het nog weinig bekende landschap Korintji. Allen hadden slechts een stuk grof wit katoen om de lenden gebonden, terwijl sommigen ook het bovenlijf met een soortgelijk stuk katoen bedekt hadden. Volgens hun zeggen is dit de dagelijksche kleeding der mannen in hun land, ofschoon ook baadjes en broeken van donker blaauwe en bonte kleuren daar niet geheel onbekend zijn. Op onze vraag: hoeveel dagen zij herwaarts onderweg waren geweest, konden wij geen bepaald antwoord erlangen, bewerende zij zulks vergeten te hebben. Het dorp hunner inwoning noemden zij Kamantan, en den berg, over welken zij gekomen waren, Goenong Gedang. Die weg, zeiden zij, was allermoeijelijkst geweest. Zij hadden eenig stofgoud medegebragt en wilden het te Indrapoera verruilen tegen zout en andere hun ontbrekende benoodigdheden.

Volgens ontvangene mededeeling van den Regent van Indrapoera, die in zijne jeugd zelf eenmaal Korintji heeft bezocht, is dat landschap ongemeen sterk bevolkt en overal heerlijk bebouwd. Aan het hoofd van het bestuur staat een Adipati, die in naam ondergeschikt is aan den Vorst van Djambi. De wegen derwaarts loopen over den Boekit Tinjalaut, Boekit Rajo en Boekit Gedang [1], doch alle zijn steil en zeer moeijelijk. De geheele togt wordt op 8—10 dagen berekend. De Engelschman CAMPBELL, die in het jaar 1800, van Mokomoko uit, te voet naar Korintji reisde, bereikte evenwel in 7 dagen het twee mijlen breede meir van dien naam, dat zijne uitwatering oostwaarts, naar de rivier van Djambi, heeft. — In 1668 had de Oost. Compagnie een verbond met Korintji gesloten, waarbij onder anderen bepaald was geworden, dat al het stofgoud, daar vallende, aan haar, naar Manjoeta, zoude worden afgeleverd. De verre afstand ech-

---

[1] De woorden *boekit* en *goenong* worden door de inboorlingen vaak onverschillig op dezelfde bergen toegepast, ofschoon eigenlijk *goenong* een zeer hooge berg, en *boekit* slechts een kleine berg of heuvel beteekent.

ter van genoemd landschap belemmerde de uitvoering dier overeenkomst grootelijks en stelde haar weldra geheel buiten werking.

Van Indrapoera keerden wij, ter zee, naar Padang terug, eene aanzienlijke verzameling uit alle drie de rijken der natuur, doch vooral aan planten en dieren, met ons voerende, en waaronder vele nieuwe of zeldzame soorten waren. Wij vermelden hier slechts, uit de klasse der zoogdieren, *Semnopithecus flavimanus*, welken aap wij in de omstreken van Indrapoera vrij menigvuldig aantroffen, maar nergens elders op Sumatra hebben waargenomen. De inboorlingen noemden hem *Simpei:* eene benaming, waarmede, op andere plaatsen van het eiland, de Maleijers den aan hem naauw verwanten, doch veel gemeeneren *Semnopithecus melalophus* bestempelen.

Wij liepen den 29sten Julij 1835, met hoog water en zuidelijken wind, uit de rivier; maar naauwelijks over de bank heen zijnde, draaide de wind naar het N. W. en stak dermate op, dat wij met ons klein schoonertje gedurende den nacht geheel buiten onzen koers, in eene zuidwestelijke rigting, afdreven en den volgenden morgen de bergen der Pagei-eilanden in het gezigt badden. De zee was zeer woelig geworden en schommelde ons vaartuig zoodanig, dat schier al de opvarenden als lijken in het rond lagen en niemand aan koken of eten dacht. Tegen den middag verflaauwde de wind allengskens; doch des avonds verhief hij zich met nieuwe kracht uit het N. W. en W. en begon het tevens te regenen. Wij zetteden toen N. t. O. koers, bereikten den anderen ochtend het kleine eilandje Kasi en voor het vallen van den avond nog Poeloe Tjingko. Na een paar uren daar vertoefd te hebben, vervolgden wij onze reis, met Z. O. wind, tot Padang, waar wij des anderen daags, kort na het middaguur, aankwamen. Wij hadden op deze vaart verscheidene scharen dolfijnen (*Delphinus*) opgemerkt, die soms, bij rijen van 4 of 6 achter elkander, te gelijk uit het water sprongen en boogvormig er weder inschoten. Hunne snelle en dartelende bewegingen boden een onderhoudend en belangwekkend schouwspel aan. Ook zagen wij van den vasten wal en eenige eilandjes nu en dan groote groene duiven (*Columba aenea*) en bijeneters (*Merops badius*) over en weder vliegen, en toen wij digt onder Poeloe Marakh heenvoeren, klonk ons het luide *hokhok* van *Buceros rhinoceros* (variet. *lunata*) uit de hoogte van dat bekoorlijke eiland te gemoet.